
STATSVETENSKAPLIG TIDSKRIFT

FÖR

POLITIK — STATISTIK — EKONOMI

UTGIFVEN AF

PONTUS E. FAHLBECK

Pris för årgång 6 kr.

Lösnummer af detta häfte kostar 1 kr. 75 öre.

LUND

STATSVETENSKAPLIG TIDSKRIFTS EXPEDITION
DISTRIBUTÖR: C. W. K. GLEERUP.

Prenumerationsanmälan.

Statsvetenskaplig Tidskrift utkommer under 1901 efter samma plan och under samma ledning som innevarande år.

Tidskriften skall, med undvikande af ett alltför strängt anlåtande af den vetenskapliga framställningens yttre former, likväl städse söka meddela ett fullt vetenskapligt innehåll dels genom uppsatser i politik — detta ord taget i sin äldre och mera ömfattande bemärkelse — statistik och ekonomi, dels genom kortfattade meddelanden från samt anmälningar af nyare statsvetenskaplig litteratur. I en särskildt redigerad afdelning skola därjämte i öfversiktlig form refereras viktigare prejudikat m. m. ur Sveriges administrativa praxis.

Tidskriften vill för öfrigt, utan att sluta sig till något parti och utan att göra sig solidarisk med de åsikter, som i dess spalter kunna komma till uttryck, söka uppnå största möjliga objektivitet, omväxling och gedigenhet i innehållet, och härutinnan vågar den ock hoppas på framgång, då från olika håll bidrag utlofvats eller eljest för framtiden ställts i utsikt af vårt lands mest framstående författare på statsvetenskapernas område.

Tidskriften kommer att redigeras af undertecknad med biträde af doc. L. WIDELL och fil. kand. S. WALLENGREN såsom redaktionssekreterare, af hvilka den förstnämnde handlägger alla löpande ärenden. Därjämte hoppas redaktionen såsom hittills kunna påräkna medverkan till prejudikatafdelningen af kammarrådet dr G. THULIN m. fl.

Tidskriften utkommer i 5 häften om året ömfattande minst 20 ark. Prenumerationspriset blir såsom hittills 6 kr. för år. Lösa häften säljas i mån af tillgång till ett pris af c:a 50 öre pr ark.

Prenumeration kan ske antingen genom postverket eller direkt hos «Redaktionen af Statsvetenskaplig Tidskrift, Lund».

Eftertryck utan angifvande af källan förbjudes.

Lund i December 1900.

P. Fahlbeck.

Förslag till en universitetsreform i Norge.

Af

Professor E. Kallenberg.

Då en universitetsreform i vårt eget land står på dagordningen, ha vi trott det vara af intresse äfven för en större krets att något veta om det reformarbete, som på universitetslagstiftningens område för närvarande är å bane i Norge. Vi ha därför här redogjort för några hufvudpunkter af det senaste norska universitetslagförslaget.

Universitetet i Christiania — Universitas Regia Fridericiana, såsom dess officiella namn lyder enligt ett kungligt bref af den 10 April 1812 — stiftades, som bekant, af Fredrik VI genom ett reskript af den 2 September 1811 ¹⁾. Sin första, mera stadigvarande författning erhöll universitetet genom »fundats for det kongelige norske Fredriks universitet» af den 28 Juli 1824. Enligt denna förordning, som ännu hufvudsakligen ligger till grund för universitetets organisation, utgjordes dess representation och styrelse af det akademiska kollegiet, som bestod af prokanslern såsom ordförande och sex andra ledamöter, nämligen fakulteternas dekaner och två professorer från den filosofiska fakulteten, de s. k. assessorerna, årligen utsedda af fakulteten genom val. Vid förfall för prokanslern hade den äldste af dekanerna att träda i hans ställe. Lärarne voro fördelade i fyra fakulteter, den teologiska, juridiska,

---

¹⁾ Se angående universitetets historia och närvarande författning det äfrågavarande förslagets »almindelige motiver», sid. 20 ff.

medicinska och filosofiska. Såsom ordförande i hvarje fakultet fungerade en årligen af fakultetens medlemmar inom fakultetens krets vald dekanus. I händelse af förfall för någon af dekanerna eller assessorerna skulle den äldste professorn i fakulteten intaga hans plats i kollegiet.

Universitetets högste styresman var kanslern, genom hvilken alla ärenden, som kollegiet ej själf var behörigt att afgöra, öfverlämnades till vederbörande regeringsdepartement.

Prokanslersämbetet upphörde i värligheten ganska snart att finnas till på det sätt, att prokanslern i kanslerns (kronprinsen Oscars) frånvaro från riket nästan ständigt kom att fungera såsom kansler. Den äldste af dekanerna kom sålunda att intaga ordförandeplatsen i kollegiet.

Universitetsfundatsen af 1824 har undergått åtskilliga förändringar genom lagar af 1845, 1860 och 1866. De viktigaste förändringarna äro följande. Den filosofiska fakulteten har delats i tvänne: den historisk-filosofiska och den matematisk-naturvetenskapliga; kanslers- och prokanslersämbetena ha upphäfts, och kollegiet, som numera omedelbart förelägger vederbörande departement de ärenden, hvilka kollegiet ej själf har behörighet att afgöra, består af de fem dekanerna, hvilka väljas för två år i sänder af hvarje fakultet för sig bland dess lärare. Kollegiet utser själf inom sig sin förman.

De reformförslag, som senare framkommit, leda sin upprinnelse från ett uttalande af 1883 års budgetkomité, som förklarade sig hafva under öfverläggningarna om universitetets budget blifvit uppmärksam på den mindre lyckliga organisationen af universitetets administration. Åtskilliga utkast till ny universitetslag utarbetades, det sista af år 1891. Reformarbetet afstannade därefter ända till dess kirkedepartementet genom skrifvelse af den 16 Juni 1900 uppdrog åt en komité, bestående af fyra personer, att framlägga förslag till lag om universitetet. Denna komité har på grundvalen af de föregående utkasten redan sistlidet år såsom resultat af sitt arbete i tryck utgifvit »Udkast til Lov om universitetet med motiver».

Det tryckta arbetet innehåller två olika förslag, det ena af en majoritet (Hoel, Holm och Taranger), det andra af en minoritet

(komiténs ordförande Helland). I den mån sådant kan vara af intresse, redogöres i det följande ej blott för majoritetens utan jämväl för minoritetens förslag; då annat ej angifves, afser framställningen det förra.

Båda förslagen äro indelade i åtta kapitel, och innehålla, majoritetens 55 §§ och minoritetens 48 §§¹⁾.

Förslagets stadganden om universitetets representation och styrelse skola närmast uppmärksammas.

En hufvudbrist i den nuvarande organisationen af universitetets styrelse har man funnit däri, att universitetet saknar i spetsen för sig en representant och ledare med själfständigt ansvar och själfständig myndighet. Kollegiets förman har ingen annan af lagen erkänd ställning än såsom ordförande i kollegiet med skyldighet att egna de ärenden, som skola i kollegiet afgöras, den nödiga förberedande behandlingen och att värkställa kollegiets beslut. Den befogenhet att på egen hand afgöra förefallande ärenden, som kan tillkomma honom, har han på grund af mandat från kollegiet och icke i kraft af sin ämbetsställning. Såsom vald af och inom kollegiet anses förmannen icke kunna hafva tillräcklig auktoritet gentemot universitetet i dess helhet. — Den nuvarande styrelsen kan sålunda karakteriseras såsom en genomförd kollegialstyrelse, och då detta på många håll känts såsom en brist, har reformsträfvandenas tendens gått ut på att ersätta den enbart kollegiala administrationen med en blandad en-mans och flermans styrelse. Det är med andra ord rektorsinstitutionen, som man velat införlifva i den norska universitetsorganisationen.

Förslaget är byggt på nu antydda uppfattning. Enligt § 1 utgöres styrelsen af rektor och universitetsråd. Om dem båda heter det, § 2 mom. 1, att de representera universitetet och vaka öfver dess rättigheter.

Rektor väljes hvart tredje år af universitetets fast anställda professorer på ett af universitetsrådet sammankalladt allmänt pro-

---

¹⁾ För jämförelsens skull må nämnas, att gällande svenska universitetsstatuter innehålla 186 §§. Bland dessa bestämmelser ingå en mängd rena form- eller ordningsföreskrifter, hvilka till allra största delen saknas i det norska lagarbetet, och i denna omständighet ligger den hufvudsakliga anledningen till det senares betydligt ringare omfattning.

fessorsmöte. För valets giltighet fordras, att två tredjedelar af antalet valberättigade röstat. Valbar är hvarje professor, som innehaft sitt ämbete i 5 år och är öfver 30 år gammal. Om den valde vägrar att mottaga valet, har han att angifva skälen härför, hvarefter församlingen genom omröstning utan debatt afgör, om valet fasthålles. Varder afsägelsen godkänd, utlyses nytt valmöte. Valet anmäles hos konungen (§ 3).

Universitetsrådet består af rektor och de fem fakulteternas dekaner. Dessa senare utses hvar och en af och inom sin fakultet för en tid af tre år. En afgående dekanus kan omväljas men kan icke fungera kontinuerligt mer än 6 år. Han är berättigad att undanbedja sig omval för lika lång tid, som han har fungerat (§ 17). — Universitetsrådet väljer själf sin vice ordförande, nästformand, som fungerar vid förfall för rektor (§ 6). Ha både rektor och nästformanden förfall, träder den äldste af de öfriga dekanerna i rektors ställe. Universitetsrådet är beslutsmässigt, därest minst fyra ledamöter äro tillstädes (§ 7).

Angående förhållandet emellan rektors och universitetsrådets värksamhetsområden innehåller förslaget följande bestämmelser.

§ 2, mom. 2: Universitetsrådet har overtilsynet med universitetets virksomhed og bestyrelsen af dets formue.

§ 5: Rektor fører det daglige tilsyn med universitetets undervisningsvirksomhed, dets eiendomme, bygninger og inventarium.

Han bestyrer universitetets økonomi i henhold til de vedtagne budgetter og de af høiere myndighed fattede beslutninger, afgjør de løbende mindre sager og giver derom universitetsrådet fornøden meddelelse. Han drager omsorg for, at universitetsrådets og høiere myndigheds beslutninger bliver udførte, og forbereder alle sager, som forelægges universitetsrådet eller vedkommende regjeringsdepartement.

Rektor skal have opmærksomt indseende med de studerendes forhold og saavel ved raad og veiledning som ved fornøden advarsél og paatale søge at fremme flid og sædelighed blandt den akademiske ungdom.

Man kan på grund af dessa bestämmelser i allmänhet säga, att beslutanderätten i viktigare angelägenheter tillkommer universitetsrådet, medan rektors beslutanderätt afser löpande mindre

ärenden samt hans befogenhet i öfrigt är af väsentligen värkställande och kontrollerande natur. Motiverna till ifrågavarande §§ angifva de synpunkter, efter hvilka gränsen emellan de båda myndigheternas förrättningsområden bör dragas. Särskildt lämnas antydningar angående fördelningen dem emellan af den ekonomiska förvaltningen. Att i lagen intaga detaljerade föreskrifter om, hvilka ärenden rektor kan afgöra på egen hand och hvilka tillhöra universitetsrådet, har ansetts hvarken möjligt eller lämpligt. Man har trots det vara riktigare att hänvisa sådana föreskrifter till en särskild instruktion. § 8 i förslaget stadgar i enlighet härmed: »De närmere bestämmelser om rektors og universitetsraadets forretningsomraade gives ved instruks, fastsat af kongen».

Hvad förslaget allmänna motiver innehålla till stöd för rektorsinstitutionens införande och de grundsatser, efter hvilka den i förslaget reglerats, torde förtjena att i korthet omnämnas, (motiverna sid. 29). Motiverna uttala till en början, att de flesta sakkunnige synas vara ense om, att rektorsinstitutionen icke blott är god och nyttig utan t. o. m. ett nödvändigt organ i universitetsstyrelsen. Särskildt har den synpunkten varit afgörande, att universitetet såsom »statsembedsskole» bör vara föremål för kontroll. Men om en kontroll skall finnas, bör den vara effektiv, och en sådan kontroll utöfvas bäst af en enda person. Komitén har härvid tagit i öfvervägande, huruvida icke rektoratet borde anförtros åt en af regeringen utnämnd ämbetsman, som icke vore universitetslärare. Den af en sådan rektor utöfvade kontrollen skulle helt säkert icke lämna något öfrigt att önska i fråga om effektivitet, och dessutom skulle den fördelen vinnas, att ingen af universitetets lärare och vetenskapsmän komme att dragas från sin egentliga lifsgärning. Men ännu viktigare grunder har komitén funnit tala mot en sådan ordning och till förmån för det alternativ, som förslaget omfattar, att nämligen låta rektor väljas af och bland universitetets professorer. Denna ordning är den enda, som öfverensstämmer med principen om universitetets själfstyrelse. Man får icke förbise, att universitetet är ej blott en skola utan »bäraren af nationens vetenskapliga lif». Kontrollen öfver universitetslärarens värksamhet måste förståelsefullt taga hänsyn härtill, och den bästa garantien härför erhåller man genom att

lägga den kontrollerande myndigheten i händerna på någon af universitetets professorer, som stöder sin makt på sina kollegers val. »Ty hvilka motiv, som än kunna komma att göra sig gällande vid ett rektorsval, kan man i allt fall vara förvissad om, att professorerna icke skola lägga detta värf i händerna på en man, som kan förutsättas vilja begagna sin ställning till att göra det vetenskapliga lifvet något afbräckt».

Jämföra vi den myndighet och betydelse i universitetsorganisationen, som det norska förslaget tillämnat rektor, med den ställning, som han intager enligt våra svenska universitetsstatuter, så visar sig, att förslaget tillerkänt rektor en mera framträdande roll än statuterna. Den svenske universitetsrektorns hufvudsakliga uppgift är att fungera såsom ordförande i de olika kollegier, åt hvilken beslutanderätten i universitetets angelägenheter anförtröts. Bland dessa kollegier märkes främst det större konsistoriet, som är universitetets egentlige representant och inom området för dess själfstyrelse afgör alla dess viktigare ärenden. Det är dock å andra sidan en ganska stor skillnad emellan den föreslagna rektorsinstitutionen och den bild af en universitetsstyresman, som i vårt land tecknats af en förespråkare för reformer i universitetslagstiftningen. Den framstående kännaren af våra universitetsförhållanden, numera aflidne universitetsbibliotekarien Elof Tegnér publicerade, som bekant, i Nordisk tidskrift för år 1898 en uppsats, betitlad »Några universitetsfrågor», hvilken innehåller kritik af gällande bestämmelser jämte förslag till reformer. Uppsatsen, som på sin tid gaf upphof till en liflig och intresserad diskussion i tidningsprässen, utpekade i främsta rummet reglerna för administrationen såsom varande i behof af en genomgripande omdaning. Författaren fann det kollegiala styrelsesättet otidsenligt. Han ville i spetsen för hvarterda universitetet ställa en aflönad, af Kongl. Maj:t, utan föregående val eller förslag från universitetet, utnämnd ämbetsman, hvilken skulle i sin person förena den myndighet, som hittills handhafs af det större och det mindre konsistoriet, rektor, prokansler och kansler. Detta ämbete borde hälst icke anförtröts åt en professor, och om så skedde, borde den nämnde lämna sin profession. Bland den tilltänkte styresmannens många handa värf skulle det ej minst viktiga vara att noggrant följa

undervisningens gång. Han borde öfvervara föreläsningar och seminarieöfningar så träget, att han vunne personlig kännedom om hvarje föreläsares egenskaper och metod.

Af hvad ofvan från motiverna till det norska förslaget anmärkts, framgår, att den förnämsta anledningen till, att man icke velat anförtro rektoratet åt en särskild ämbetsman, åt en icke-universitetslärare, är den, att man anser den största hänsynfullhet vid kontrollen öfver undervisningen vara nödvändig. Den norska komitéen har, synes det oss, med rätta framhållit, att ett universitet icke är allenast en statsskola utan tillika bäraren af nationens vetenskapliga lif. Såsom skola kan universitetet ej göra anspråk på lärofrihet, men för dess förmåga att rätt fylla sin sistberörda uppgift är sådan frihet ett livsvillkor. Universitetsläraren skall från sin kateder föredraga, hvad *han* anser rätt och sant, och han får icke bindas till att följa en viss af statsmakten godkänd lärobok. Ej heller får honom föreskrivas en viss metod, efter hvilken han skall bibringa sitt auditorium sin undervisning. Det är med hänsyn härtill, som kontrollen öfver universitetsundervisningen bör vara varsam. Den regelrätthet och den disciplin, som härska i en skola, kunna ej utan vidare uppställas såsom ideal för ett universitet. Öfver hufvud kan man vid regleringen af universitetets administration ej helt enkelt hämta analogi från de former, i hvilka ämbetsvärkens värksamhet rör sig.

Den norska komitéminoritetens förslag ansluter sig i fråga om organisationen af universitetets styrelse vida närmare till det bestående. Styrelsen skall liksom för närvarande utgöras af det akademiska kollegiet, bestående af de fem fakulteternas dekaner. Om kollegiet säges, att det skall representera universitetet och vaka öfver dess rättigheter, hafva tillsynen öfver universitetets värksamhet samt förvalta dess förmögenhet och penningväsen. Kollegiet skall hvarje år inom sig utse en förman, till hvilken det eger uppdraga afgörandet af löpande ärenden och öfver hufvud af mindre saker, som kräfva skyndsam behandling. Likaså kan kollegiet vid särskilda tillfällen uppdraga åt förmannen eller någon af dekanerna att representera universitetet.

Minoritetens förslag stöder sig på uppfattningen, att någon mera betydande förändring af universitetets nuvarande organisation

icke visat sig vara af behovet påkallad. Majoritetsförslaget anses af minoriteten vara stridande mot en af hufvudreglerna för en förständig administration, den nämligen, att det bör finnas *en* högsta myndighet icke två. Maktens fördelning emellan en rektor och ett kollegium förmenas skola leda till kompetenskonflikter och förvirring. Majoritetsförslaget anses icke hafva lyckats uppdraga någon tydlig gräns emellan rektors och universitetsrådets myndighet, särskildt i ekonomiska ärenden. Hvad detta förslag innehåller om, att rektor skall utöfva den dagliga tillsynen öfver universitetets undervisningsvärksamhet, finnes minoriteten vara ett uttryck för en felaktig uppfattning af universitetets betydelse och arten af dess värksamhet. En dylik daglig tillsyn kan passa i en skola men får icke förekomma vid ett universitet, där undervisningen skall vara fri.

I sammanhang med de olika åsikter, som, efter hvad ofvan är antydt, framträdt inom den norska universitetskomitén, står en skillnad i uppfattning beträffande fakulteternas ställning. Minoritetens förslag innehåller (§ 11) följande passus, som saknas i majoritetsförslaget: »Hvert fakultet, repræsenteret ved de til fakultetet hørende professorer, er ved universitetet den øverste officielle autoritet inden fakultetets fagcyklus med den myndighed, som tillægges samme ved denne lov».

Ifrågavarande uttalande får sin belysning och sin reella betydelse genom åtskilliga speciella stadganden, i hvilka minoritetens förslag afviker från majoritetens. Uttalandet är ett uttryck för den uppfattningen, att alla universitetsfrågor, hvilkas bedömande förutsätter vetenskaplig fackkunskap, skola afgöras af vederbörande fakultet såsom högsta universitetsinstans och därifrån, för så vidt det slutliga afgörandet tillkommer regeringen, gå till vederbörande ministerium utan att passera genom universitetets kollegiala centralmyndighet. Majoriteten anser däremot, att denna myndighet såsom representant för universitetet, betraktadt såsom en enhet, bör hafva sitt ord med vid afgörandet af äfven sådana viktigare frågor. Kollegiet låter de gemensamma universitetsintressena komma till sin rätt, medan fakulteten ofta låter leda sig af ett ensidigt fakultetsintresse. Skiljaktigheten i uppfattning visar sig exempelvis i reglerna angående tillsättande af sådana funktionärer vid

universitetet, hos hvilka fordras vetenskaplig utbildning, bland dem jämväl professorerna. Medan majoriteten låter dessa befordringsärenden gå från vederbörande fakultet till universitetsrådet, vill minoriteten ej låta det centrala kollegiet därmed hafva någon befattning.

Innan vi lämna redogörelsen för den del af komiténs arbete, som handlar om universitetets styrelse, fästa vi uppmärksamheten på en omständighet, som vid en jämförelse med den gällande svenska universitetslagen är af intresse. Vid våra universitet utgöres sedan gammalt universitetets egentlige representant, administrator och maktinnehafvare af det större konsistoriet — en församling, som sluter inom sig större delen af universitetets fast anställda lärare. Ännu finnas säkerligen vid våra högskolor många, som knappast kunna tänka sig ett annat organ för universitetets själfstyrelse än en dylik manstark församling. Man anser, att universitetsärendenas behandling vinner på den allsidiga belysning, för hvilken församlingens mångtalighet förmenas utgöra en garanti, och att universitetets inflytande på sina egna angelägenheter skulle förminska, om ej dess beslut utginge från en församling, som bestode af ett större antal universitetslärare. — Så vidt man kan finna af det föreliggande norska komitéarbetet, har inom komitén ingen ens ifrågasatt att vid universitetet tillskapa en större församling och åt den öfverlåta beslutanderätten, åtminstone i de viktigaste ärendena. Något behof af en sådan representation har tydligtvis icke förnummits. Däremot har man uppenbarligen öppet öga för de olägenheter, som äro förbundna med en talrik församling. Den behöfver längre tid för att administrera, och den drager flere professorer än nödvändigt är från deras egenliga kalk för att syssla med frågor, till hvilkas pröfning måhända åtskilliga af dem icke medhafva något större mått af intresse och förut-sättningar.

Nästa föremål för vår granskning blir den af komitén föreslagna ordningen för tillsättande af professorsämbeten. Hela befordringsordningen innehålles i två §§ och utmärker sig genom den största enkelhet. Majoritetens förslag upptager följande §§:

§ 25. Inden et professorembede oprettes eller kundgjøres ledigt, saavel som inden indstilling angaaende besættelsen foredrages.

kongen til afgjørelse, skal fakultetets og universitetsraadets betænkning være atgivet.

Til at udarbejde saadan betænkning kan fakultetet af sin midte nedsætte en komité, og det har ret til at inbyde universitetslærere udenfor fakultetet til deltagelse i komitéens arbejde. Men fakultetets medlemmer skal foretaga endelig votering og kan ikke helt overlade sagen til komitéen.

Saafrømt ikke kongen anderledes bestemmer, skal kundgjørelse om ledigheden altid finde sted.

§ 26. Hvorvidt der til bedømmelsen af de om et professor-embede indkomne ansøgninger skal tilkaldes mænd udenfor universitetet, samt om der skal afholdes prøveforelæsninger, afgjøres af kongen, efterat vedkommende fakultets og universitetsraadets udtalelse er afgivet.

Minoritetens förslag skiljer sig, såsom redan är antydt, från majoritetens därutinnan, att det akademiska kollegiet icke fått någon befattning med ifrågavarande ärenden. För öfrigt äro bestämmelserna desamma.

Beträffande skiljaktigheten i denna del emellan de båda förslagen har minoriteten (motiverna till minoritetens § 20 sid. 77) grundat sin mening därpå, att en fakultet icke skulle hafva något intresse att bevaka vid tillsättande af professorsbefattningarna i en annan fakultet. Det anföres exempelvis, att representanterna för den matematisk-naturvetenskapliga, den medicinska eller den juridiska fakulteten icke kunna vara intresserade i besättandet af en profession i semitiska språk.

Majoriteten har å sin sida funnit oundgängligt, att universitetets kollegiala representation yttrar sig om *upprättandet* af nya professorsämbeten, och ansett i hög grad lämpligt, att den deltagar i handläggningen af frågor angående *tillsättandet* af sådana befattningar (motiverna sid. 31). I förra afseendet framhålls, dels att då universitetets budgetsförslag utarbetas af universitetsrådet och upprättandet af nya ämbeten är en budgetssak, frågan därom hörer universitetsrådet till, och dels att för de fall, då olika fakulteter framkomma med kraf på nya lärareplatser, de olika förslagen, som sällan alla kunna vinna framgång, måste vägas emot hvarandra, hvilket bör ske i universitetsrådet, som har att

tillgodose universitetets gemensamma intressen. — Beträffande lärarebefattningarnas tillsättande resonnerar majoriteten på följande sätt. Visserligen kan ett sakkunnigt omdöme endast afgifvas af fakulteten själf eller den af fakulteten tillsatta mindre komité. Men sällan är sakförhållandet sådant, att fakultet och komité äro i allo eniga, eller att en af de sökande gifves obetingadt företräde framför den eller de öfriga. Ofta kunna sökandena vara vetenskapligt lika meriterade. Det kan därför vid tillsättandet jämväl blifva fråga om andra egenskaper hos sökandena än den rent vetenskapliga kompetensen, och i sådana fall väger fakultetens omdöme ej mer än universitetets centralmyndighets. Då skiljaktiga meningar yppat sig inom fakulteten, ligger det ock i regeringens intresse att till ledning för sitt omdöme erfara universitetsrådets mening.

En jämförelse med den gällande svenska befordringslagen ådagalägger, att man i Norge trott sig tillräckligt sörja för befordringarnas rättvisa utan hela den kedja af garantier, som vårt system innefattar. Oafsedt att i serien af myndigheter, som skola yttra sig, icke ingå sådana, som motsvara prokanslern och kanslern vid våra universitet, lägger det norska förslaget — vi fästa oss nu särskildt vid majoritetens, men omdömet gäller i ännu högre grad minoritetens — i händerna på fakulteten en makt, som i vår befordringslag ej har någon motsvarighet.

Vid tillsättandet af en profession beror afgörandet hufvudsakligen på omdömet om sökandenas vetenskapliga kvalifikationer, och endast undantagsvis föreligga omständigheter, som äro egnade att framkalla ett annat resultat, än omdömet om den rent vetenskapliga kompetensen föranleder. Med hänsyn härtill ligger i befordringsproceduren hufvudvikten på de regler, som afse åstadkommandet af ett sakkunnigt omdöme om de sökande. Betraktar man dessa regler i det norska förslaget, finner man, att vederbörande fakultet skall afgifva betänkande. Fakulteten kan — men behöfver icke — inom sig tillsätta en komité för att utarbета detta betänkande. Meningen härmed är gifvetvis, att i komitén skola sitta män, utrustade med särskild sakkunskap i det eller de ämnen, som det lediga ämbetet omfattar. I komitén kan fakulteten, om den så vill, invälja universitetslärare, som tillhöra annan fakultet.

Befordringsärendets slutliga fakultetsbehandling tillkommer emellertid städse fakulteten i dess helhet.

Dessa regler gifva vid handen, att förslaget icke, såsom våra universitetsstatuter, gjort sakkunniginstitutionen obligatorisk. Det beror på fakulteten, huruvida en komité skall nedsättas, och utseendet af de män, som skola utgöra komitén, är likaledes helt och hållet fakultetens sak, med den inskränkning, som ligger däri, att fakulteten icke får med sitt val gå utom universitetet.

Från fakulteten går enligt förslaget befordringsärendet till universitetsrådet, som likaledes har att afgifva betänkande. Universitetsrådet, som endast består af rektor och de fem dekanerna, kan icke antagas i regeln sluta inom sig någon annan särskild sakkunskap än den, som finnes hos dekanus i den fakultet, hvilken redan yttrat sig, och hos rektor, om han tillhör samma fakultet. Då dessa båda redan fått säga sin mening, torde behandlingen i universitetsrådet ytterst sällan kunna tillföra befordringsärendet någon ny belysning. Hvad en något så när enig fakultet ansett, skall antagligen universitetsrådet ej frångå. Allenast för det fall, att den föregående komité- eller fakultetsbehandlingen företett någon större meningsstrid, synes handläggningen i universitetsrådet kunna blifva mera betydelsefull.

Egendomligt för förslaget är efter svenska begrepp stadgandet, att konungen, sedan fakultetens och universitetsrådets yttranden inkommit, afgör, huruvida män utom universitetet skola anmodas yttra sig om de sökande, och huruvida profföreläsningar skola hållas. Bestämmelsen i förra delen hänvisar till utvägen att, sedan befordringsärendet undergått hela den behandling, som föregår det slutliga afgörandet hos konungen, hämta ytterligare material till ledning för detta afgörande genom utseendet af sakkunnige utom universitetet. Det svenska akademiska befordringsväsendets historia är icke alldeles utan exempel på, att man i synnerligen tvistiga fall förfarit på liknande sätt. Men åtgärden har ansetts vara af alldeles exceptionell natur, och den är icke i gällande författningar förutsedd. Förslaget synes genom att i befordringsordningen upptaga ifrågavarande bestämmelse vilja hafva nämnda åtgärd betraktad såsom mera ordinär.

Hvad angår stadgandet om profföreläsningar, så ingår enligt våra universitetsstatuter i tillsättningsperioden regulariter en prof-tid. Under denna, som infaller näst efter ansökningstidens utgång, står det sökandena fritt att genom utgifna skrifter och s. k. lärdomsprof — disputation och föreläsningar — ytterligare ådagalägga sin skicklighet. Det bedömande af de sökande, som, efter det de sakkunniges yttranden inkommit, åligger fakultet och konsistorium, skall afse jämväl dessa prof. Proftiden spelar, som bekant, för närvarande vid våra universitet en mycket stor roll; och man tillerkänner densamma synnerlig betydelse med hänsyn till den möjlighet, den bereder sökandena, att styrka sin skicklighet. — I skarp motsats härtill står det norska förslaget. Under vanliga förhållanden skola, så vidt förslaget gifver vid handen, proftid och prof ej förekomma. Prof (prøveforelæsninger) omnämnas endast för det fall, att konungen, sedan den förberedande behandlingen är undangjord, föreskrifver, att sådana skola afläggas. Ehuru motiverna därom ej något upplysa, är uppenbarligen tanken den, att i tvifvelaktiga fall profföreläsningarna skola kunna lämna säkra hållpunkter för bedömandet. Men för alla vanliga fall vill man icke genom utsättandet af proftid förorsaka uppskof med tillsättandet.

Äfven om det icke torde böra betvivlas, att med tillämpning af den genom sin enkelhet tilltalande befordringsordning, som den norska universitetskomitén föreslagit, en tillfredsställande lösning af de viktiga frågorna om lärarebefattningarnas tillsättande skall kunna vid det norska universitetet ernås, så äro vi å andra sidan öfvertygade om, att man icke i de föreslagna reglerna kan se ett mönster för de reformer, hvaraf den svenska lagstiftningen på detta område är i behof. Nämnda regler skulle säkerligen icke passa för våra egna förhållanden eller tillfredsställa de anspråk på betryggande former, som man hos oss hyser. Den svenska administrationen öfver hufvud torde icke kunna kännas fri från en viss omständlighet. Men denna sammanhänger på det allra närmaste med vårt folks kraf på former, som så vidt möjligt lämna säkerhet för, att full rättvisa blir öfvad. Man nöjer sig hellre med administrationens långsamhet, än man eftergifver något af dess säkerhet. Våra gällande universitetsförfattningars befordrings-

regler lämna ett synnerligen karakteristiskt bevis för riktigheten af detta omdöme. Det medgifves väl, att denna befordringsordning kan tåla vid förenkling, men mycket långt drifna försök i den vägen skulle tvifvelsutän ej vinna gillande. — För öfrigt må vid bedömandet af det norska förslaget icke förbises en viktig omständighet, som gör, att hvad som kan lämpa sig för Norges universitet, icke passar för vårt universitetsväsen. Norge har endast *ett* universitet, som är förlagdt till hufvudstaden, där landets andliga lif är koncentreradt. De, som aspirera på universitetslärareämbeten, torde vanligen vara att finna därstädes och stå på ett eller annat sätt — i allmänhet väl såsom docenter eller universitetsstipendiater — i förbindelse med universitetet. Den fakultet, inom hvilken ett ledigt lärareämbete skall tillsättas, kan under sådana förhållanden i allmänhet icke sakna närmare kännedom om professorsaspiranterna och deras kvalifikationer. Med hänsyn härtill, och då vid tillsättandet af professionerna ingen konkurrens emellan olika högstskolor är i fråga, kan ett större inflytande på lärareämbetenas tillsättande anförtros åt fakulteten, som ju i allt fall är den myndighet, hvilken är mest och närmast intresserad af, att en lucka i dess krets blir väl fylld. Behovet af profittid och prof till utrönande af läraredugligheten synes ock endast undantagsvis kunna yppa sig. — I vårt land äro förhållandena väsentligen andra. Vi ha två fullständiga universitet, förlagda till mindre städer, och en medicinsk statshögskola i hufvudstaden. Dessutom besitta vi två genom enskilda donationer tillskapade högstskolor i Stockholm och Göteborg, hvilka tendera till utvidgning och, i den mån sådan kommer till stånd jämte det att examensrätt med därmed följande statskontroll kommer dem till del, blifva allt mer likställda med statsanstalterna. Bland sökandena till ett ledigt lärareämbete vid någon af dessa senare finnas sålunda ofta män, hvilkas föregående värksamhet icke varit knuten till den högstskola, där ledigheten inträffat. I befordringsordningen skall man därför alltid vara böjd för att inlägga moment, hvilka dels synas bereda trygghet för att vederbörande fakultet icke vid sin pröfning låter, om ock omedvetet, leda sig af sympatier för någon sökande, som står fakulteten närmare än de öfriga, och dels sätta fakulteten i stånd till att bedöma läraredugligheten hos de sökande, om hvilka fa-

kulteten saknar personlig kännedom. Från dessa synpunkter kan man motivera lämpligheten af en särskild sakkunnig nämnd och af profid för lärareduglighetens styrkande.

Ett och annat af hvad komitén föreslagit angående undervisningen skall härefter framhållas. Komiténs sträfvande har här gått ut på att göra undervisningen mera planmässig, än den för närvarande är. Med afseende å själfva hufvudstadgandet har komitén varit delad i tvänne fraktioner, hvardera bestående af två ledamöter, men skiljaktigheten kan knappast sägas vara af principiell natur. Komiténs ordförande och en annan ledamot (hvilkas mening i denna del framstår såsom komiténs) ha föreslagit följande §.

§ 19. Fakulteterne eller, hvor det maatte være hensigtsmæssigere, eksamensdeputationerne har at tage under overveielse, hvorledes de under dem henlagte eksamensfag i passende tid og paa bedste maade kan blive foredragne. I saadant øiemed skal der i hvert semester forhandles om de forelæsninger og øvelser, som lærerne i det kommende semester agter at holde, og paases at ingen disciplin blir forsømt, og at der ikke opstaar kollisioner.

Til veiledning for studenterne skal det angives, hvormange semestre en forelæsningsrække i vedkommende eksamensfag antages at være med det angivne antal forelæsninger om ugen. Dekanus skal søge at udvirke, at de kurser, der afholdes i eksamensfagene, tilendebringes i rimelig tid og som regel ikke varer mere end 4 semestre.

Til yderligere veiledning for studenterne skal der af fakulteterne eller i tilfælde eksamensdeputationerne udarbejdes en studieplan til embedseksamener.

Den andra komitéfraktionens förslag till motsvarande § upptager ett första stycke, som är i allo lika med första stycket af ofvan citerade § 19. I stället för andra och tredje styckena af denna § har komitéfraktionen föreslagit, att till ledning för de studerande, som vilja aflägga ämbetsexamen, af hvar fakultet eller examensdeputation skall utarbetas »en studie- og undervisningsplan, som gjør rede for eksamenskravene og angiver, hvorledes fakultetets lærere vil meddele den nødvendige undervisning i eksamensfagene». Denna plan skall godkännas af universitetsrådet och får utan dess samtycke icke ändras.

Båda dessa förslag öfverinstämma däri, att de afse ett sådant ordnande af *examens*undervisningen genom fakulteternas eller examensdeputationernas försorg, att den tillgodoser studenternas behof af, att inom en viss, ej allt för lång tidrymd examenskurserna blifva fullständigt genomgångna. Denna punkt är af ej ringa intresse. Fakulteterna eller examensdeputationerna skola ej låta sin värksamhet för undervisningens ändamålsenliga anordnande vara uttömd därmed, att de vid slutet af hvarje termin hålla de öfverläggningar, som äro nödvändiga för utfärdande af en katalog öfver nästa termins föreläsningar, utan de skola taga under öfvervägande och bestämma, huru undervisningen *stadigvarande* må ordnas, på det att den må motsvara examensfordringarna.

Den sistnämnda af de båda komitéfraktionerna har i sin motivering framhållit, att om dess förslag genomföres, universitetslärarnes undervisningsvärksamhet kommer att varda mera bunden än nu, då hvar och en inom sitt fack kan välja föreläsningssämne efter behag. Denna frihet — heter det — medför för professorerna den fördelen, att de kunna tränga så djupt in i sitt ämne, som de finna önskligt, och icke behöfva taga upp ett nytt ämne, förr än de känna sig tillräckligt förberedda. Men för studenterna medför samma frihet, att de öfver ett speciellt ämne kunna få mera ingående föreläsningar, än de ha af nöden, medan någon viktigare del af vetenskapen en längre tid kommer att i föreläsningssafseende försummas. — Åt undervisningsplanen har man genom förslaget om universitetsrådets approbation velat förläna större fasthet och starkare förbindande kraft gentemöt den enskildé universitetsläraren. Det skall vara rektors sak att vaka öfver, att planens verkliga efterlefves och icke blifver ett dött dokument. I detta öfvervakande skall just den tillsyn öfver undervisningen bestå, som enligt komitémajoritetens förslag skall åligga rektor.

Våra svenska universitetsstatuter kunna ingalunda sägas hafva alldeles förbisett krafvet på undervisningens planmässighet. I § 121 har föreskrifvits, att hvarje fakultet och sektion skall före början af hvarje termin sammanträda för lämpligt anordnande af de föreläsningar och öfningar, som under terminen skola ega rum, hvarvid bör tillses, att något viktigare läroämne ej försummas och att nödigt samband i ungdomens studier beredes. Det kapitel,

som handlar om examina, innehåller ock stadganden om studieplaners upprättande. Dessa bestämmelser torde emellertid icke kunna anses tillfyllestgörande. Den nyssnämnda föreskriften om föreläsningsschemas uppgörande med fäst afseende därå, att något viktigare ämne ej försummas och att ungdomens studier erhålla nödigt samband, kan ej vara effektiv. Vill man vinna de angifna syftena, är det ej nog med att ordna undervisningen för en termin i sänder. Ett oeftergiftigt villkor är, att fakulleterna på en gång taga under ompröfning, huru i hvarje inom fakultetens vetenskapliga område liggande ämne, som är af särskild lärare företrädt, undervisningen skall inrättas med hänsyn till ett fullständigt genomgående — under det antal terminer, som därför fordras — af åtminstone de viktigare delarna af ämnet. Och de planer för undervisningen, som sålunda komma till stånd, böra lända till efter rättelse, till dess de i vederbörlig ordning ändras.

Därigenom att lärarne på detta sätt tillförbindas att inrätta sin undervisning så, att den kommer att utgöra den säkra och fulla grunden för examensstudierna, blir ej lärofriheten — detta livsvillkor för universiteten — träd för nära. Men man må dock väl taga sig till vara för att tro, det nu antydda och anbefalda undervisningsplaner kunna omfatta all den undervisning, som universitetet kan och bör bibringa. Deras giltighetsområde får icke sträckas utöfver den undervisning, som skall lämnas dem, hvilka ämna aflägga ämbetsexamina eller öfver hufvud drifva universitetsstudier endast för att genom en examen förvärfva den nödiga kompetensen till en statstjänst. Universitetet är ej och får ej degraderas till att blifva en blott examensanstalt. Vid sidan om själfva examensundervisningen måste därför plats finnas för en undervisning, som afser ett djupare inträngande i vetenskapen och vid hvilken universitetslärarne äro fullständigt obundna af den hänsyn, som undervisningens relation till en viss examen betingar. För öfrigt kunna särskilda omständigheter vara tillstädes, hvilka göra en strängt planmässig undervisning inom det område, där den ofvan angifvits såsom ett önskemål, hvarken möjlig eller ens önskvärd. Att närmare ingå härpå kan ej här ifrågakomma.

Den norska komitén har uttalat sig jämväl om den mycket viktiga och omdebatterade frågan angående undervisningens form.

Som bekant har tendensen under senare tider gått ut på att ersätta föreläsningarna med kollokvier, examinatorier och seminarieöfningar. Ja på många håll har man velat anse, att föreläsningen vore en antikverad form, dömd att helt och hållet försvinna. Denna senare åsikt har icke funnit någon förespråkare inom komitéen. Man har väl till fullo beaktat vikten af nyssnämnda modernare undervisningsformer, och i majoritetens förslag, § 22, ha — jämte föreläsningar — »øvelser» gjorts till en lagbestämd plikt för samtliga universitetslärare. Men på samma gång som öfningarnas stora betydelse erkänts, vill man bibehålla de katedrala föreläsningarna. Majoriteten framhåller i sin motivering, att den icke finner tanken på föreläsningarnas ersättande med examinatorier efter tryckta läroböcker vara förtjent af gillande. Att läroböcker utgifvas till de studerandes bruk, vore önskligt, men de borde suppleras genom professors muntliga föredrag, för hvilket inga bestämda gränser kunde utstakas. Det citeras i detta sammanhang ett uttalande af en engelsk universitetsman, i hvilket kollegieundervisningen betecknas såsom mekanisk dräpande och irriterande. »För en, som lärer och profiterar något af den, blifva tio slöa och modlösa».

Studier i 1600-talets svenska statsrätt.

Af

Docent Sam. Clason.

Johannes Loccenius och hans lära om rikets »fundamentallagar».

1. Inledning.

I sitt inträdestal år 1839 i Vitterhets-, historie- och antiqvitetsakademien har BERGFALK betonat, huru Carl XI:s regeringstid »först emot den store Gustaf Adolfs och äfven mot Carl IX:s gjort sig skyldig till en orättvisa, den de snart följande partitiderna ej heller voro egnade att afhjälpa», i det att under det reorganisationsarbete, som karakteriserade förstnämnde konungs regering, både konung och folk genom de förändringar, som vidtogos, föranleddes att »för det nya alltför mycket förbise det gamla». »I den mån verket framskred», säger han, »utbredde sig först bland ämbetsmännen . . . och vidare bland den öfriga nationen den tro, att forskning efter svenska författningens eller förvaltningsnormernas anor bortom Carl XI i allmänhet var öfverflödig eller åtminstone ej mycken möda värd; endast den lärda historieforskningen trodde sig ännu förpliktad att sysselsätta sig med sådana frågor, men äfven den undvek, då den offentligen för den större allmänheten framträdde, hälst såsom misstänkt det fält, den svenska samhällsutvecklingen under de första tre fjärdedelarne af sjuttonde århundradet erbjöd, och höll sig hållre, där den kunde göra fynd, som för samtiden ägde mindre praktiskt intresse, men just därför voro så mycket mindre farliga att meddela». Resultatet af de

forskningar, som anställdes om närmare tiders författning och förvaltning, stannade därför, framhåller Bergfalk, inom arkiven eller studerkammaren; och han upprepar än en gång, att »Carl IX:s och Gustaf Adolfs tidevarf, det, hvarmed Sveriges nyare historia egentligen börjar, var det, som egentligen hade att beklaga sig öfver detta åsidosättande»¹⁾.

Sedan BERGFALK yttrade detta, har utan tvifvel i flere hänseenden vår kännedom om Sveriges inre historia under t. ex. förra hälften af 1600-talet blifvit väsentligt utvidgad, och särskildt för den tid, under hvilken drottning Kristinas förmyndare förde regeringen, äga vi ju öfver den inre utvecklingen i ODHNERS bekanta skildring den bästa vägledning. Ser man på tiden i dess helhet, i synnerhet på Carl IX:s och Gustaf Adolfs regeringar, återstår dock för visso mycket att utreda.

Icke minst torde detta gälla tidens författningsnormer och dess *statsrättsliga förhållanden*. För det Karolinska enväldets män var, såsom BERGFALK erinrat, studiet af slika ting ett mycket misstänkt forskningsfält, som till följd af olika lagförklaringar och andra statsakter det till och med kunde vara farligt att beträda. Redan de förklaringar från åren 1680 och 1682, genom hvilka först regeringsformen sköts undan för landslagen och därefter äfven denna gjordes beroende af konungens godtfinnande, manade naturligtvis till försiktighet, då det gällde ett uttalande om tidigare författningsförhållanden; och den bekanta kassationsakten af den 14 Mars 1689 satte sedan kronan på verket. Ty *sedan* man först i rådets protokoll allt från 1633 utplockat allehanda yttranden, som funnits gå ut på att »den Kongl. rätt och myndighet uti detta arfrikes styrelse binda»²⁾ — *sedan* därpå rådet, efter många ut-

¹⁾ *Kongl. Vitterhets- Historie- och Antiquitets-Academiens Handlingar*, XVIII sid. 107 ff.

²⁾ Det »prejudicerliga och anstötliga» talet hade förnämligast bestått uti följande punkter, 1) att konungen icke skulle äga makt att taga råd, tillsätta ämbeten eller regera och styra sitt rike utan råds råde, 2) att en blifvande konung borde vara bunden att besvara den »så kallade» (!) regeringsformen — hvarom ett yttrande förelåg i rådsprotokollet för den 10 Jan. 1633 äfvensom i protokoll från år 1660 —, 3) att konungens rätt och makt vid lags stiftande och uttydande mycket inskränktes — det hade bland annat vid flere tillfällen yttrats, att konungen icke kunde göra lag utan

tryck af det djupaste beklagande öfver att »sådana orimligheter och förmättna galna meningar» någonsin kommit någon och, hvad som mest kvalde dem, medlemmar af rådet i tankarne, så att desse till och med icke skytt att vid rådsbordet föra sådant tal, förklarar sig därtill draga »innerlig horreur och fasa» samt bedt konungen att låta abolera och tillintetgöra alla slika anstötliga rum och passager i protokollen; — *sedan* vidare äfven ständerna instämt häri och tillika bedt, att en, hvar, som framdeles åberopade eller uttalade liknande meningar mot konungens höghet och rätt, skulle förklaras otrogen mot konungen och illvillig mot fäderneslandet; — och *sedan* konungen, efter mottagande af denna begäran, visserligen funnit något betänkande i att i protokollen utplåna och öfverstryka alla dessa discurser, men däremot förklarar dem »alldeles fåkunnige, obetänksamma, oförsvarliga och desto mer förkastliga och kraftlösa» då och till eviga tider, samt tillagt, att den, som då eller framdeles fölle på slika galna meningar, skulle anses hafva begått majestätsbrott, — huru skulle under sådana förhållanden något opartiskt studium af den gångna tidens statsakter kunna förekomma ¹⁾?

ständernas samtycke — 4) att en del af rådet velat tillegna sig makt att oåtsporda hos konungen tala på beslut af ständerna, som konungen gillat — sådant hade särskildt passerat vid 1680 års riksdag — samt 5) att riksråden kallat sig mediatorer mellan konung och ständer, ja ett särskildt stånd i riket. Men äfven hvad eljes i någon måtto ginge »emot den makt, myndighet och konungsliga välde, som den den högste Gudens Hans Kongl. Maj:t såsom vår rätta arfkonung och dess konungslige efterkommande till evärdeliga tider förlänt hafver», borde, enligt ständernas hemställan, alldeles ogillas och tillintetgöras.

¹⁾ För dem, som varit delaktiga uti de förgripliga yttrandena, och för deras *arfvingar* var hotet särskildt skärpt. Konungen yttrade nämligen, att ehuru han haft rätt att lagligen åtala förgripligheterna, så ville han likväl »låta mera nåden lysa än rätten skärpas», och förklarade därför, att, såframt vederbörande och deras arfvingar alltid ställde sig såsom trogna undersåtar emot honom och hans arfvingar, skulle saken aldrig mera blifva berörd, utan vara nedsänkt i en evig förgätnhet men om däremot någon själf eller genom andra någor gjorde eller underhandlade däremot, så skulle han blifva hållen såsom majestätsförbrytare, och konungen och hans efterkommande hafva all rätt förbehållen att låta förfara efter lag och laga stadgar. Jfr. härom HILDEBRAND, *Svenska statsförfatningens historiska utveckling*, sid. 399 ff. Rådets och ständernas förklaring samt konungens approbation därå äro tryckta i STIERNMAN, *Riksdagars och mö-*

När Carl XI utfärdade denna kassationsakt, anade han naturligtvis icke, att blott 30 år därefter enväldsmakten skulle vara fallen och bestämmelserna därmed satta ur kraft. Så skedde ju emellertid, och det stod sålunda åter en hvar fritt att efter behag hängifva sig åt studium och diskussion af 1600-talets statsrättsliga förhållanden, han eller hans förfäder månne hafva varit än så delaktiga i det anstötliga talet. Det kan emellertid ifrågasättas, om icke äfven frihetstiden hade sina politiska doktriner, som kunde försvåra en opartisk granskning af äldre förhållanden; i hvarje fall hade den, såsom hvarje tid och kanske mer än vissa andra, sin egen statsrättsliga diskussion att föra, en diskussion, som visserligen icke tog litet arbete i anspråk. Liknande hafva äfven förhållandena varit under följande tider: författningsnormerna hafva växlat mer än en gång, och därmed hvarje ny period blifvit i stort sedt hänvisad till sin egen statsrätt, som merendels kunnat behandlas, utan att de praktiska behofven i någon *högre* grad tvingat till mera ingående studier i de gångna tidernas författningsnormer. I alla händelser hafva dessa behof icke fört till något sådant studium af 1600-talets.

Om man i våra dagar i en krets af historici eller politici framställer frågorna, hvar den nuvarande svenska statsrätten är kodifierad; huru dess grundläggande bestämmelser kommit till; huru de ändras o. d., så möter det säkerligen icke någon svårighet att få distinkta och öfverensstämmande svar. Gäller det frihetstidens »grundlag», torde nog svårigheterna icke heller blifva

---

tens beslut, III, sid. 2056 ff.; handlingar angående frågans behandling på riksdagen dels i *Handlingar rörande Skandinaviens historia*, XXVIII, sid. 257—330, dels i LOENBOM, *Historiska märkvärdigheter*, IV, 147 ff.

Frågan hade först något berörts i den sekreta propositionen och upptogs därför i sekreta utskottet, som begärde och erhöll kommunikation af de prejudicerliga protokollen. Ett af de yttranden, som därvid befunnos anstötliga, hade 1680 fäalts af den för Carl XI oumbärlige kanslipresidenten grefve Bengt Oxenstierna. Utskottet underrättades då från konungen, att emedan grefven hade inför konungen förklarat sin mening »aldrig annars varit än till kongl. Maj:ts tjänst, högsta makt och myndighets styrka», konungen önskade, att de nämnda orden skulle uteslutas ur raden af de förgrifliga. Detta skedde också, och man uttalade i utskottet sin glädje öfver att Kongl. Maj:t var så nådig och ville hafva sådan konsideration för kanslipresidenten.

synnerligen stora. Om åter samma frågor framställas beträffande de författningsnormer, som 1600-talets svenska statsmän ansågo för sig förbindande, vågar jag tro, att svaren skola blifva sväfvande, kanske sins emellan olika. Och frågade man ytterligare, hvarmed de olika respondenterna ville styrka, hvar och en att hans uppfattning vore den riktiga eller att den delats af 1600-talets män, är jag icke viss, att bevisföringen skulle blifva fullt öfverbevisande ¹⁾).

För generationer af svenska historici och politici var NAUMANNS bekanta »*Svenska statsförfattningens historiska utveckling*» länge, om icke den enda, i allt fall den lättast tillgängliga, offentliga framställning, som bjöd något svar på frågor sådana som de ofvanstående rörande 1500- och 1600-talens svenska statsförfattning. Grunddragen i dessa svar synas enkla nog; detaljerna åter icke fullt precisa. För Gustaf Wasas och sönernas tid heter det att »med undantag af de bestämmelser, som voré en följd af Westerås recess och arfföreningen, gjordes ingen förändring i rikets dåvarande *grundlag*. Landslagens konungabalk fortfor att gälla såsom sådan» ²⁾. Om de försäkringar, Johan, Sigismund och Carl IX afgåfvo, heter det, i anslutning härtill, att de »innehålla, i afseende på *författningen*, inga andra från kungaeden afvikande eller nya hufvudsakliga bestämmelser, än dem, som blifvit en följd af kyrkoreformationen och arfföreningen» ³⁾. Gustaf Adolfs konungaförsäkran däremot förklaras vara »egnad att ställas såsom en gränsten för ett nytt skede i svenska statsrättens historia» ⁴⁾, och beträffande situationen omedelbart före tilldragelserna 1680 och

---

¹⁾ Beträffande 1500-talet äro vi däremot som bekant bättre situerade: jag hänvisar endast angående hela tidehvarfvets allmänna samhällsteorier till E. BILLING, *Luthers lära om staten*, Upsala 1900, och hvad särskildt svenska förhållanden beträffar, till E. HILDEBRANDS olika specialundersökningar af dithörande ämnen [*i Historisk Tidskrift*] samt till KARL NORDLUNDS *Den svenska reformationstidens allmänna statsrättsliga idéer*, Upsala 1900. 1600-talets allmänna idéer finnas ju, hvad dess första decennier angår, berörda i SCHÜCK, *Svensk Literaturhistoria*, men närmare undersökningar äga vi icke.

²⁾ NAUMANN, a. a. Stockholm 1879, sid. 147. Uttrycken äro oförändrade från föregående upplaga.

³⁾ a. a. sid. 152.

⁴⁾ a. a. sid. 202.

följande år framhållles, att »den egentliga grundlagen utgjordes fortfarande af 4 kap. i landslagens konungabalk samt af den konungaförsäkran, som vid tillträdet till regeringen blifvit afgifven»¹⁾. Däremot tillbakavisar NAUMANN tanken på att 1634 års regeringsform skulle varit »en regeringsform i den mening, vi nu taga detta ord — en grundlag, därutinnan statens *författning* (konungens makt och folkets rättigheter) noggrant bestämmes», utan snarare i samma mening, som de tidigare regementsordningarne af 1587 och 1594 d. v. s. »ett reglemente för statsförvaltningen». Här göres emellertid ett tillägg, som lämnar rum för ytterligare spörsmål: den var »dock ingalunda utan inverkan på gränserna för statsmakten²⁾», men frågorna: i hvad mån och huru långt, blifva icke lösta³⁾.

Till Naumanns arbete hafva vi som bekant under de senaste åren i E. HILDEBRANDS framställning öfver »*Svenska statsförfattningens historiska utveckling*» fått en efterföljare, som i allo är sin föregångare vida öfverlägsen och med rätta betecknats såsom ett storartadt framsteg. Äfven i fråga om 1600-talets statsrättsliga normer är hans redogörelse långt utförligare än NAUMANNS, om också, hvad landslagens betydelse beträffar, icke öfver allt så skarpt fixerad, att ej ytterligare spörsmål kunna framställas. Den tvistiga frågan blir här, likasom förut, den, i hvad mån landslagens konungabalk för statsrätten egde afgörande vitsord eller dess bestämmelser kunde genom andra statsakter blifva rubbade. Att det sista kunde ske och skedde, synes vara HILDEBRANDS egentliga ståndpunkt. I fråga om källorna för statsskicket under tiden 1521—1680 framhåller han sålunda visserligen att »konungabalken

¹⁾ a. a. sid. 275.

²⁾ a. a. sid. 218.

³⁾ Då fråga är om den inverkan NAUMANNS berörda arbete kan hafva haft på uppfattningen af hithörande frågor, böra naturligtvis icke förbises de kompletterande och korrigerande kollegier däröfver, som plägat gifvas åtminstone vid Upsala universitet. Några fullt autentiska referat af dessa kollegiers innehåll finnas emellertid, mig veterligt, icke, och på frågan i hvad mån de samma i nu föreliggande spörsmål modifierat den Naumannska uppfattningen, kan således något autentiskt svar icke gifvas. En jämförelse mellan hvad som plägat yttras från olika katedrar vore emellertid naturligtvis af ganska stort intresse.

allt framgent var för statsskicket bestämmande», men tillägger genast att »den blef emellertid genom andra urkunder ändrad eller fullständigad», och uppräknar bland sådana *arfföreningarna* alltifrån 1544, *kungliga testamenten* alltifrån 1560, *konungaförsäkringarna*, som särskildt voro »ett slags supplement till konungaeden», från 1594, samt omnämner vidare, huru behovet att sörja för regeringen under konungs frånvaro eller omyndighet framkallade *regeringsordningar* eller *regeringsformer*, huru för riksdagens verksamhet tillkom en *riksdagsordning*, huru förhållandet mellan konung och ständer ordnades genom *privilegier*, och huru äfven vanliga *riksdagsbeslut* tjänade till den offentliga rättens utveckling ¹⁾. Hvad särskildt riksdagsbeslut beträffar, framhåller han på ett ställe, att ett sådant — Norrköpings riksdagsbeslut 1604 angående donationer — »borde gälla framför konungabalken, tills det i laga ordning upphäfdes» ²⁾. Frågan *huru långt* konungabalkens bestämmelser genom alla dessa supplerande statsrättskällor faktiskt blifvit undanskjutna, synes emellertid icke vara bestämdt besvarad: och vissa uttryck finnas äfven, som erinra om den NAUMANNSKA uppfattningen om konungabalken såsom den egentliga »grundlagen». Den kallas sålunda på ett ställe »Sveriges officiella regeringsform långt fram i nyare tid» ³⁾, och såsom öfverskrift öfver hela perioden 1521 och 1680 har författaren valt uttrycket »Det nya konungadömet på landslagens grund» ⁴⁾. Det återstår således äfven här frågor att besvara.

För deras fullständiga besvarande skulle ju fordras ett noggrannt genomforskande af alléhanda statsrättsliga källor från såväl 1600-talet som det närmast föregående seklet. Arbetsfältet är rikt. I främsta rummet komma naturligtvis i betraktande alla de ofvan berörda olika slagen af offentliga statsrättsliga akter, hvilka HILDEBRAND med rätta betecknat såsom fullständigande konungabalkens

¹⁾ HILDEBRAND, a. a. sid. 201. Han anmärker tillika, att de lagar, som rörde den offentliga rätten, vid midten af 1600-talet började sammanfattas under namnet *riksens fundamentallag*.

²⁾ A. a, sid. 360.

³⁾ HILDEBRAND, a. a. sid. 59.

⁴⁾ Enväldesidéernas olika framsteg efter 1680 bedömas också efter huruvida man stod kvar »på den gamla landslagens grund», eller gått ifrån densamma. a. a. sid. 395, 402.

bestämmelser; och därvid får undersökningen naturligtvis icke stanna blott vid akternas slutliga ordalydelse, utan måste äfven i månget fall utan tvifvel i förhandlingarna om deras tillkomst söka nyckeln till deras rätta tolkning. Men äfven dessförutom erbjuda helt visst råds- och riksdagsprotokoll för hithörande frågor mycket af intresse, som väl förtjänar att hopsamlas och närmare belysas. Andra källor äro att finna i stridsskrifter eller andra utredningar, som de stora tvistefrågorna framkallade — en sådan som »*Clas Rålamb's Deduktion*», kunde med allt skäl förtjäna offentliggörande¹⁾. Men tiden ägde äfven annan statsrättslig litteratur, både inhemsk och utländsk, och det finns stundom möjlighet att af bevarade anteckningar från enskilda personer inhämta, i hvad mån denna litteratur blef studerad²⁾. Statsrätt var dessutom ett undervisningsämne vid universiteten, och det saknas oss icke alla utvägar att lära känna ett och annat om den undervisning, som i detta ämne vid olika tider lämnades vid dåtidens svenska universitet. Det bidrag till historien om 1600-talets svenska statsrätt, som lämnas i det följande, är hämtadt från sistnämnda område, och berör just frågan om rikets grundlagar eller, såsom det den tiden hette, »fundamentallagar».

En anmärkning rörande dess betydelse må dock förutskickas. Det låter naturligtvis väl tänka sig, att en senare tids författare öfver tidigare dagars statsrättsliga idéer kan från sin moderna position hafva en klarare öfverblick öfver det förgångna, än de, som själfva lefde med däri, äfvensom lättare tillgång till allt behöfligt material, och därför bättre än desse kan skilja ut de mest typiska momenten och af dem dana den riktigaste helbilden. Detta

¹⁾ Likasom ock för 1500-talet naturligtvis ERIK SPARRES »*Pro Rege, Lege et Grege*», som vi ännu blott delvis äga i tryck.

²⁾ I *Oxenstiernska samlingen* (Riksarkivet) finnes sålunda en vol. »*Axel Oxenstiernas egenhändig utdrag ur böcker, enskilda ekonomiska och juridiska uppsatser*», i hvilken man kan få en föreställning om åtminstone en del af den litteratur den store rikskanslern studerade. Bland tidens statsrättslige eller politiske författare finnas där representerade bl. a. JUSTUS LIPSIUS, JEAN BODIN (Johannes Bodinus), GREGORIUS THOLOSANUS, HENNING ARNISEUS, REGNER SIXTINUS, m. fl. samt af de s. k. »monarchomacherna» JOHANNES ALTHUSIUS och FRANCISCUS HOTOMANNUS. Ur BODINS »*De republica*» finnas åtskilliga skrifna utdrag.

hindrar dock icke, att man i alla fall måste tillmäta en viss betydelse åt, om jag så får säga, hvarje tids egen tankegång om sig själf. Vi anse oss i våra dagar vara berättigade att hafva vår uppfattning af samtida statsrättsliga förhållanden och tilldragelser, oberoende af hvad framtiden kommer att tillägga oss; och 1600-talets män kunde hafva sina idéer om sin tids motsvarande förhållanden och låta dem öfva inflytande på sina åtgöranden, alldeles oberoende af att Carl XI:s kassationsakt sedermera stämplade en hel mängd af dessa tankar såsom statsrättsliga villoläror. Det är ur denna synpunkt jag menar, att den undervisning i svensk statsrätt, som JOHANNES LOCCENIUS på sin tid lämnade åt de vid Upsala universitet studerande, kan hafva sitt särskilda intresse, äfven om *vi* skulle finna skäl att göra anmärkningar mot innehållet af hans lära.

2. Statsrättens studium i Upsala före Loccenius; hans verksamhet i allmänhet.

Om *statsrättsliga studier vid Upsala universitet* tidigare än vid 1600-talets början äga vi hittills icke någon kännedom. Kanonisk rätt åter studerades redan under medeltiden. Den förste professor, hvars ämbetstitel direkt häntydde på statsrättslig undervisning, var JOHANNES MESSENIUS, som 1609 nämndes till *juris et politices professor*. Ämnet kunde dock äfven af andra beröras, såsom t. ex. då 1604 JOHANNES LENÆUS, sedermera ärkebiskopen, såsom professor i logik höll sin inträdesföreläsning »*De optima republica*» och därvid redogjorde för de tre statsformerna, monarki, aristokrati och demokrati, deras fördelar och olägenheter¹⁾. Under början af Gustaf Adolfs regering voro flere gånger tankar å bane att särskildt främja studiet af »politik, historia och juridik», hvilka ämnen plögade sammanföras till en professur, och detta studium blef också drifvet, ehuru vi icke känna mycket om resultatet²⁾. Så kom 1622 den nya *Skytteanska professuren i vältalighet och »politik*» och genom 1626 års konstitutioner därtill en särskild professur i *philosophia civilis* med föreläsningsskyldighet i etik och

¹⁾ ANNERSTEDT, *Upsala universitets historia*, sid. 38, 119, 135.

²⁾ ANNERSTEDT, a. a., sid. 145, 167, 175, 187, 194.

»politik». Anledning att syssla med statsvetenskapligt studium fanns därjämte äfven för professorn i historia, hvilken, enligt konstitutionerna, bland annat hade att behandla det för handen varande statsskicket i jämförelse med flydda tiders förhållanden, äfvensom för universitetets två professorer i den juridiska fakulteten¹⁾. Sedan den tiden var statsrättens studium bofast vid universitetet.

Sin förste ordinarie innehafvare fick den Skytteanska professuren år 1625, då Johan Skytte till den samma inkallade dåvarande professorn i vältalighet uti Rostock JOHANNES SIMONIUS. Dessförinnan hade den emellertid skötts på förordnande af professorn i historia vid Upsala universitet, JONAS MAGNI, som också i fjorton disputationer uti allmän statsrätt, ventilerade under tiden Maj 1623 till Juni 1625, efterlämnat spår af sin verksamhet såsom statsrättslärare²⁾. Från SIMONII professorstid känna vi däremot icke några liknande resultat; den blef för öfrigt mycket kortvarig, ty han anlände först hösten 1625 samt dog redan i Maj 1627 och synes

¹⁾ ANNERSTEDT, a. a., sid. 197, 222 ff., 246. I konstitutionerna heter det om de *juridiska professorerna*, af hvilka den ena skulle föreläsa »Jus Civile Suecorum», jämförd med romersk och kanonisk rätt, och den andre »Institutiones Juris Civilis» med särskild hänsyn till etikens och politikens allmänna grunder, att »uterque autem tam in lectionibus quam disputationibus ea præcipue afferet, quæ ad praxin quam proxime accedunt, et quæ reipublicæ gubernationi inserviunt». *Professorn i Philosophia civilis* skulle behandla »ethica et politica aut Althusij aut etiam Golij», äfvensom lägga sig vinn om »ut in politicis status huius regni mentionem faciat, usum autem in Libris Regum, in Herodoto, Thucydide, Diodoro Siculo, Polybio, Livio etc. monstrabit»; och om *professorns i historia* undervisning hette det bland annat: »Usus historiarum in ecclesiæ, politiæ et oeconomiæ administratione ostendet, cumque presenti reipublicæ statu veterum rerum publicarum exempla conferet», ANNERSTEDT, a. a. Bihang, sid. 276 ff.

²⁾ I den första af dem, »*De constitutione Politicæ*», hvilken ventilerades d. 10 Maj 1623, var den sedermera bekante LARS GRUBBE respondens; vid en senare »*De imperiorum seu gubernationum formis, differentiis ac speciebus*», vent. d. 12 Jan. 1625(?), rikskanslerens äldste son, GUSTAF AXELSSON OXENSTIERNA. På den förstnämnda disputationen af år 1623 kallar sig JONAS MAGNI ännu professor i filosofi och historia, men benämner sig på de öfriga från Nov. 1624 till Juni 1625 ordinarie professor (utan angifvande af ämnet) »förvaltande den Skytteanska professuren». Förordnandet har således icke, såsom ANNERSTEDT antager, upphört, då MAGNI d. 16 Aug. 1624 utnämndes till teologie professor. ANNERSTEDT, a. a., sid. 209.

dessutom hufvudsakligen egnat sig åt retoriken ¹⁾. Däremot har den följande innehafvaren af den Skytteanska professuren, JOHANNES LOCCENIUS, utan tvifvel på det statsvetenskapliga studiets fält verkat så mycket mer. Man kan ifrågasätta, om han icke, åtminstone hvad den svenska statsrättens område beträffar, var lika banbrytande, som han var det på vissa andra.

Om LOCCENII person och verksamhet har, som bekant, ANNERSTEDT i »*Nordisk Familjebok*» offentliggjort en synnerligen upplysande och sympatisk artikel, ur hvilken jag här lånar några korta drag. Född den 13 Mars 1598 i Itzehoe i Holstein — fadern hette Lochen — promoverades han, efter studier i Hamburg, Helmstädt, Rostock och Leyden, 1625 på sistnämnda ställe till juris doktor. Han stod redan då i skriftlig förbindelse med JOHAN SKYTTE, och blef i Oktober s. å. utnämnd till e. o. professor i historia vid Upsala universitet, i Mars 1627 ordinarie professor i samma ämne, och i Aug. 1628 därjämte extra ordinarie professor Skytteanus ²⁾, en plats, som han bibehöll till 1642, äfven sedan han i Nov. 1634 blifvit utnämnd till professor juris. I Juli 1648 utbytte han denna plats mot bibliotekariesysslan samt utnämndes samma år till e. o. och 1651 till ordinarie historiograf. 1666 kallades han till professor honorarius i juridiska fakulteten och föreläste såsom sådan i tre år; s. å. i Dec. utsågs han äfven till assessor i det nyinrättade antiqvitetskollegiet, som bekant då förlagdt till Upsala, och blef 1672 dess præses, samt afled vid nära 80 års

---

¹⁾ ANNERSTEDT, a. a., sid. 209. — Det är icke heller bekant, om någon statsrättslig undervisning lämnades af de tvänne utländske jurister, JOHANNES HINCIVS och JUSTINIANUS HEINER, hvilka, den förre 1622, den senare 1623—25, hade anställning såsom professorer i juridiska fakulteten. [ANNERSTEDT a. a. sid. 194, 208.] — I Nordiska samlingen i Upsala universitets bibliotek föreligger emellertid ett manuskript med latinska föreläsningar öfver svensk rätt (N. Qv. 1231), hållna vid denna tid af någon till Sverige nyss öfverkommen utlänning. De röra landslagens titel och den stadfästelse den erhöi af Carl IX, och sakna icke intresse för historien om juridikens studium i Sverige. Huruvida de härstamma från någon af de nyssnämnde eller möjligen från LOCCENIUS, måste jag dock för närvarande lämna därhän. — Däremot finnas tryckta ett par disputationer af delvis statsrättsligt innehåll, hvilka ventilerats 1625—1626 under den förste svenske professorn i juridik BENEDICTUS OLAI CRUSIVS.

²⁾ ANNERSTEDT, a. a. sid. 209.

ålder den 22 Juli 1677 ¹⁾. »L:s lif», säger ANNERSTEDT, »bildar ett af de vackraste bladen i universitetets och den svenska vetenskapens häfder, i hvilka han, en polyhistor i ordets egentliga mening, inrstat sitt namn genom arbeten på historiens, fornforskningens, latinets, vältalighetens och rättsvetenskapens vidsträckta områden. Genom sitt skarpsinne, sin kritiska blick och sin ovanliga lärdom var han i stånd att på hvarje fält lämna efter sig ett fullgodt arbete, hvars värde länge öfverlevvat hans egen tid. Och en outtröttlig arbetskraft, understödd af en till det sista orubbad hälsa, medgaf honom att oupphörligt rikta vetenskapen med nya arbeten». ANNERSTEDT erinrar därpå om hans talrika disputationer och om hans editioner af latinska auktorer samt berör, såsom särskildt anmärkningsvärda bland hans många arbeten, hans banbrytande *Rerum Suecicarum historia*, första gången utgifven 1654, därpå i nya upplagor 1662 och 1676 ²⁾; hans *Antiquitatum Sveo-Gothicarum libri tres*, utgifna 1647, 1654, 1670 och 1676; hans *Synopsis juris ad Leges Sueticas accommodata* med upplagor af 1648, 1653 och 1673, »den första handbok i svensk rätt, som erbjöds vår studerande ungdom» och föregången af en mängd afhandlingar i samma ämne; hans *Lexicon juris Sueo-gothici* med upplagor af 1647, 1651, 1665 och 1674, samt *hans latinska öfversättningar af lands- och stadslagarne* äfvensom vissa af landskaps-

¹⁾ OLOF RUDBECK anmälde hans död för universitetets kansler, Magnus Gabriel de la Gardie, i följande ordalag: »Vi hafva här på denna orten mist den ärlige och uppriktige gubben d:r LOCCENIUM, en sådan, som Upsala aldrig eller knappt lærer få igen». [ANNERSTEDT, *Bref af Olof Rudbeck d. ä. rörande Upsala universitet*, sid. 156.] — I dessa bref finnas äfven åtskilliga andra upplysningar af intresse rörande LOCCENIUS, om hvilken RUDBECK alltid yttrar sig med största vördnad. Så om hans planer för sin verksamhet såsom juridisk professor år 1666, då han, bland annat, ärnade inrätta ett slags juridiskt seminarium med simulerade rättegångar, där han själf skulle vara præses, 2 studenter kârande och svarande samt de öfriga domare (a. a. sid. 40); om hans verksamhet såsom bibliotekarie och åtskilliga svårigheter därunder, som oroade honom de sista åren af hans lif (a. a. sid. 121—125, 137).

²⁾ Upplagan af 1662 skickade L. under utgifvandet till MATHIAS BIÖRENKLOU med anhållan att denne eller EDVARD EHRENSTEEN ville genomse hvad han skrifvit om Kristina och Carl Gustaf samt skicka nödiga rättelser och tillägg. O. KNÖS, *Analecta epistolarum in primis historiam et res litterarias Sueciæ illustrantium*, sid. 123.

lagarne. Därjämte omnämner ANNERSTEDT, att i manuskript efter honom äfven föreligger en *Descriptio regni Sueciæ*, som utarbetats för att åtfölja DAHLBERGS bekanta »*Suecia antiqua et hodierna*», men aldrig blef utgifven ¹⁾).

3. LOCCENII efterlämnade arbeten i svensk statsrätt.

LOCCENII författareverksamhet har emellertid icke stannat vid nu nämnda eller berörda arbeten. Såsom ANNERSTEDT påpekat i nyssnämnda uppsats, har L. i den sista, år 1673 utgifna upplagan af sin *Synopsis juris* äfven tillagt en kort systematisk öfversikt af *Sveriges då gällande statsrätt*. Det var emellertid år 1673 icke första gången, som LOCCENIUS sysslade med detta ämne, utan vi äga ännu uti handskrift i behåll andra liknande öfversikter öfver den svenska statsrätten, hvilka synbarligen äro af tidigare datum och därjämte delvis utförligare. Det är egentligen påträffandet af dessa manuskript, som gifvit den första impulsen till föreliggande uppsats ²⁾).

¹⁾ Så godt som allt hvad LOCCENIUS skrivit är på latin. — Den fullständigaste förteckningen öfver hans större och smärre arbeten finns i J. MOLLERI *Cimbria Literata*, I, s. 356 ff., därnäst i den »*Lefvernes-Beskrifning om D. Joh. Loccenius*», som hans ättling, lektor OLOF A. KNÖS i Skara författat, och som efter dennes död trycktes såsom tillägg till C. G. GJÖRWELLS *Brefväxling*, Band. IV, Stockholm 1807.

²⁾ Utom dessa manuskript finnas äfven i behåll åtskilliga andra af intresse för LOCCENII person. Sålunda finns i Kungl. Biblioteket, Stockholm, en år 1733 af translator HARMENS verkställd, 5 stora folieband upptagande öfversättning till svenska af hans historia, hvars offentliggörande på inhemskt tungomål sålunda vid den tiden synes varit påtänkt. Vidare finnes i två exemplar en kortare uppsats angående Sveriges krig med Polen, »*Discursus de causis Belli Sueco-Polonici, initii, origine et progressu et exitu*», det ena åtföljdt af en liknande *Discursus* rörande kriget i Tyskland, dess orsaker och dess början, gående till och med 1632 (manuskripten äro signerade B: I, 2, resp. 13 och 14; intetdera är dock egenhändigt af LOCCENIUS).

Större intresse har en tredje handskrift, äfven i Kongl. Biblioteket [signerad R. 6; folio, 216 sid.], hvilken i afskrift innehåller LOCCENII »*Orationes et epistolæ, ejusdem poemata*», sådana han själf tänkt gifva ut dem, förmodligen år 1675, då ett inledningspoem af J. COLUMBUS är dateradt. I sitt företal berättar L., huru under hans professorstid rikskansleren önskat att han särskildt skulle drifva »*eloquentiæ et linguæ latinæ cultum*», hvilket ock skett genom särskilda kollegier, och hvarvid han bland

De gjorda fynden äro hittills tre, två i Kongl. Biblioteket, Stockholm, ett i Upsala universitets bibliotek, alla tre manuskripten synbarligen tillkomna vid olika tidpunkter. Äldst är en i Kongl. biblioteket förvarad handskrift, ditkommen med den s. k. Engeströmska samlingen, med titeln »*Johannis Loccenij Dissertationes de Jure Publico ad modernum Regni Suediæ statum accomodatae*» och omfattande 77 tåttskrifna blad i kvartformat¹⁾. Den är tydligen författad efter 1636 — den citerar PAULINI *Historiæ Arctoæ Libri Tres*, hvilken utkom detta år — men under förmyndare-regeringen, ty drottning Kristina omnämnes såsom omyndig. Den är emellertid försedd med rättelser och tillägg, hvilka kunna vara af senare datum²⁾. Själfva manuskriptets handstil är, så vidt jag

andra förnämliga kollegianter äfven [1638] haft pfalzgreffe Carl Gustaf till lärjunge. SKYTTE hade genom påbud ock gjort utbildning i vältalighet och »in stylo» obligatorisk, hvilket medfört mycket gagn för de svenske studenternas färdighet därutinnan. Det föreliggande arbetet vore nu ämnadt att innehålla en del af de tal, hvilka L. på grund af sitt nyssnämnda uppdrag hållit, m. m. Af talen äro fem graftal, bland annat efter konung GUSTAF ADOLF, GABRIEL GUSTAFSSON OXENSTIERNA och AXEL OXENSTIERNA — det första och det sista äro utgifna i särtryck —; ett har till öfverskrift »*De vita academica recte instituenda*». Brevven röra dels bröllop dels begrafning; poemen åter, som upptaga öfver 150 tätt skrifna sidor beröra allt möjligt: religiösa ämnen, historiska tilldragelser, orter och personer, drag ur det hvardagliga lifvet o. s. v. Man får nästan det intryck, att L. med några latinska strofer besjungit hvarje märkligare tilldragelse, som passerat i riket eller i hans eget lif, hvarje märkligare person, med hvilken han kommit i beröring o. d.

Ett fjärde LOCCENII manuskript däremot, som tidigare funnits i behåll, har jag icke lyckats återfinna, nämligen hans handskrifna »*Chronicon rerum Academiæ Upsaliensis memorabilium a tempore Skyttianæ Professionis fundatæ*», hvilken hans nyssnämnde biograf OLOF A. KNÖS omnämner uti sin ofvan berörda »*Lefvernes-Beskrifning*» öfver LOCCENIUS. Sedan KNÖS aflidit, såldes hans bibliotek, däribland åtskilliga manuskript till Upsala universitets historia, på auktion i Skara d. 11 Sept. 1805. Dåvarande bibliotekarien vid universitetsbiblioteket, professor P. F. AURIVILLIUS, inropade därvid, enligt egen uppgift [bref till Gjørwell d. 20 Jan. 1806, Kongl. Biblioteket, Stockholm] alla KNÖS samlingar till universitetets historia för att med dess bibliotek införlifvas; icke dess mindre hafva mina försök att återfinna ofvannämnda universitetskrönika, hvilken utan tvifvel skulle vara af mycket intresse, blifvit utan resultat.

¹⁾ Den är f. n. signerad B. X, 1, 8.

²⁾ Följande lärer väl vara tillkommet under drottning Kristinas egen regering: Sedan L. berört Sveriges egenskap af arfrike och de olika be-

förstått, icke LOCCENII egen, men däremot synas tilläggen och rättelserna flerstädes vara gjorda med hans egen hand ¹⁾. Förordet visar, att manuskriptet varit afsedt att utgifvas i tryck. Jag betecknar i det följande detta manuskript såsom A.

Närmast i tiden är det i Upsala universitets bibliotek förvarade manuskriptet att datera. Den volym, hvori det ingår ²⁾, innehåller emellertid först en serie »*Quæstiones juris*», hvilka under höstterminen 1642 blifvit vid universitetet »ad ventilandum (privatim) propositæ», och i allmänhet röra privatsrättsliga ämnen under jämförelse mellan svensk och romersk rätt samt omfatta mera än hälften af boken ³⁾. Först efter dessa följer i 8 »*Dissertationes*» en framställning af Sveriges statsrätt, som i stort sedt motsvarar LOCCENII andra öfversikter däraf. Hans namn nämnes visserligen icke och hans handstil förekommer icke heller, men innehållet medgifver intet tvifvel om att framställningen härstammar från honom. Till tiden härrör den tydliga från drottning Kristinas egen regering, dock icke före år 1647 ⁴⁾. Till omfånget är

kräftelser arfföreningen vid skilda tillfällen erhållit, äfvensom huru drottning Kristina i följd af densamma 1627 blifvit erkänd såsom tronarfvinge samt 1633 och 1634 hyllad såsom drottning, och därjämte erinrat om huru under hennes omyndiga år rikets styrelse fördes af förmyndare, fortsätter han med att framhålla, att, när hon nådde myndig ålder, »si tum ejus majestati placuerit mutare coelibem statum et transire in matrimonium», hon finge göra detta enligt eget val, dock, enligt bestämmelser, som senast införts i riksdagsbeslutet 1634, så, att hon toge sig make »ex Ordinum et Senatus libero consilio et consensu». Härvid har L. sedermera efter »placuerit» egenhändigt i kanten tillagt: »*vel in celibatu permanere, vel*», ett uttryck, som nog tidigast är tillskrifvet under senare delen af 1640-talet. Möjligen har handskriften i dess helhet tillkommit före 1639, jfr. nedan sid. 19 not ¹⁾.

¹⁾ Samma hand, d. v. s. enligt min tanke hans egen, har också på ett ställe ersatt ett felande blad med ett nyskrifvet.

²⁾ Quart, signerad B. 160.

³⁾ Respondenterna vid de särskilda öfningarna äro angifna, stundom äfven dagen för dessas behandling. Det har ett visst intresse att se, att bland respondenterna äfven befunnit sig ERIK AXELSSON OXENSTIERN, och att bland de spörsmål, som behandlades af honom — sedermera rikskansler på 1655 års reduktionsriksdag — äfven fanns frågan om rättmätigheten af Gustaf Wasas indragande af kyrkans öfverflödiga gods.

⁴⁾ Författaren hänvisar till hvad han själf ådagalagt i »*Antiquit.*», hvarmed L:s »*Antiquitatum Sveo-Gothicarum libri tres*» måste åsyftas, hvilkas första upplaga utkom 1647.

den mera kortfattad än i de öfriga »upplagorna» — den omfattar blott 32 fol. — och nedskrifvandet har skett ganska vårdslöst¹⁾. Den citeras i det följande såsom B.

Den tredje »upplagan» i ordningen finns, liksom den första, i Kongl. Biblioteket, dit den 1857 skänktes från Tidö bibliotek, där den bar N:o 180. Handskriften är en qvartvolym, utan permar, 86 fol., och med innertitel »*Joh. Loccenii Synopsis Juris Publici ad præsentem Regni Sveciæ statum adcommodata*». Den har tydligen tillkommit under Carl XI:s förmyndarregering, efter hvardet vill synas mellan 1662 och 1665²⁾. Äfven här saknas LOCCENII egen handstil, och ganska många öfverstrykningar förekomma. Handskriften, hvilken i det följande citeras såsom C., förtjänar emellertid särskildt intresse på grund af sitt förord. Efter att hafva framhållit, huru han på grund af det åliggande han såsom juris professor, till hvilket han för mer än 20 år sedan kallats, alltid lagt sig vinn om att undervisa ungdomen, så att den skulle blifva duglig till konungens och fäderneslandets tjänst i statens värf, meddelar nämligen LOCCENIUS, att han efter författandet af sin »*Synopsis juris privati*» äfven sammanskrifvit en kort introduktion till Sveriges »jus publicum», hvilken han sedan underställt rikskanslern AXEL OXENSTIERNAN och af honom fått gillad, men dock dittills behållit hemma för att efter tidens och statens lägenhet kunna fullkomna den³⁾. Emellertid hade han blifvit kallad till ett annat värf, historieskrifningens, och där af blifvit i första hand upp-

¹⁾ Den, som skrifvit, har flerstädes börjat skriva oriktiga ord, men sedan ändrat sig och då vanligen satt det felaktiga inom klammer. De två sista dissertationerna äro skrifna med annan stil än de öfriga. Möjligen har allt skrifvits efter diktamen. På vissa ställen är texten tydligen korrumpierad.

²⁾ I fråga om den kyrkliga indelningen omnämnas 7 superintendenten, bland dem en i Göteborg: 1665 upphöjdes emellertid denne till biskop. Det senaste riksdagsbeslut, som beröres, är från år 1660, men däremot citeras ett bref af den 15 Juli 1662, hvarom mera nedan.

³⁾ »Illam», d. v. s. introduktionen till jus publicum, »suo tempore Illustriss. Regni et Academiae Cancellario Comiti Axelio Oxenstierna, beato memoriae, inspiciendam exhibui ab ipso adprobatam, hactenus tamen domi tenui, ut pro temporum ac status publici conditione ulterius suam expectaret limam».

tagen ¹⁾. Nu hade han dock fått någon ledighet och därvid åter upptagit sitt gamla arbete samt ville då för offentligheten framlägga denna »Synopsis, ad statum publicum inclutæ Suetiæ accommodatam ex hujus regni legibus, moribus ac recessibus publicis, qua commode fieri potuit methodo collectam». Vore något skrifvet, som ej öfverensstämde med det närvarande tillståndet, bad han att det måtte anses såsom oskrifvet; skulle några förändringar inträffa, skulle han, om lif och hälsa beskärdes honom, anteckna dem. Det var således L:is mening att nu utgifva boken, ehuru äfven denna gång någon tryckning icke kom till stånd. Uppgiften om en tidigare upplagas granskning och godkännande af Axel Oxenstierna är emellertid af särskildt intresse ²⁾.

Till dessa tre otryckta sluter sig ändtligen den fjärde upplagan, såsom ofvan nämnts, tryckt 1673 i samma band som och framför den tredje upplagan af hans *Synopsis juris privati*. Dess titel är »*Johannis Loccenii J C [= Juris Consulti] Synopsis juris publici Svecani*». Den är dedicerad till Carl XI och försedd med

---

¹⁾ Härefter har ursprungligen stått, ehuru det sedan blifvit öfverorsadt, att den nye kanslern Magnus Gabriel De la Gardie nyligen »in frequenti Professorum senatu» uppmanat LOCCENIUS att, om han därtill finge någon tid från sin ordinarie syssla, undervisa ungdomen i Sveriges offentliga rätt.

²⁾ I Bihaget till *Upsala Universitets Historia* har ANNERSTEDT publicerat ett bref af d. 3 Sept. 1637 från LOCCENIUS till AXEL OXENSTIERNA, i hvilket L. tackar kanslern för hans välvilja att genomläsa något arbete af L., hvilket ännu icke tyckes hafva offentliggjorts (a. a. Bihang, sid. 332). Om detta åsyftar hans statsrättsliga framställning, är dock ovisst. LOCCENIUS öfriga bref till AXEL OXENSTIERNA, för så vidt de äro förvarade i Riksarkivet, beröra ingenstädes denna sak; ej heller andra bref af honom, som jag sett dels i Riksarkivet (saml. Academica) dels i Skytteanska stiftelsens arkiv i Upsala.

Äfven i utlandet hade man sig bekant, att Loccenius bearbetat den svenska statsrätten. Sålunda skrifver dåvarande rektorn i Tübingen, ERICUS MAURITIUS, uti sin »*Dissertationum de principiis juris publici specimen*», hvilken utkom i Tübingen 1665, efter ett kort omnämnande om den svenska statsrätten följande: »Audio autem ab iis, qui hæc tractantem audiverunt, peculiari et accurato opere M.S.S. jus publicum Sveciæ magnam partem complexum virum eruditissimum Johannem Loccenium honorario modo professorem ac bibliothecæ præfectum in Academia Upsaliensi; quod tamen an lucem publicam visurum sit aliquando, valde, haud levibus de causis, ambigitur» [a. a. sid. 15 ff.].

af hans förmyndare den 30 Aug. 1672 utfärdadt privilegium. I densamma omnämnas aktstycken af så sent datum, som Dec. 1672; omfånget är 80 sidor liten oktav. I det följande citerar jag den såsom *D*¹⁾.

Samtliga upplågorna äro indelade i särskilda kapitel eller »dissertationes», hvarförutom *A*, *C* och *D* hafva kortare företal. Huru kapiteldelningen växlar i de olika upplågorna, framgår af följande tabell, hvilken äfven kan gifva någon föreställning om deras innehåll:

A.	B.	C.	D.
1. De constitutione et jure Regni Suediæ ejusque legibus fundamentalibus.	1. De constitutione juris publici.	1. De constitutione juris publici.	1. De constitutione juris publici.
	2. De legibus fundamentalibus ac jure Regni Sueonum.	2. De Regni Suetiæ statu.	
2. De juribus maiestatis.	3. De jure regio vel regalibus.	3. De legibus Regni Suetiæ fundamentalibus.	2. De legibus Regni Sueciæ fundamentalibus ac publicis.
		4. De suprema potestate et jure regio Regis Suetiæ.	3. De regio jure et regalibus Regis Sueciæ.
3. De insignibus imperii vel regalibus.			
4. De crimine læsæ maiestatis.			
5. De proceribus et statibus Regni Suedici eorumque juribus, libertate, ac moribus gentis.	4. De procerum et senatorum Regni autoritate et dignitate, deque aliis primariis Regni officiis.	5. De Regni Suetiæ statibus vel ordinibus eorumque jure, privilegiis, libertate et obligatione.	4. De procerum et senatorum Regni Suetici autoritate et dignitate, deque aliis primariis regni officiis.
	5. De statuum Regni jure, privilegiis ac libertate.		5. De statuum vel ordinum Regni Sueciæ jure, privilegiis ac libertate.
6. De comitiis Regni.	7. De comitiis.	6. De decretis Regni ordinum in comitiis.	6. De comitiis Regni Sueciæ.
7. De jure belli.	8. De publicis judiciis.	7. De judiciis Regni Suetiæ et jurisdictione tempore pacis.	7. De judiciis publicis Regni Sueciæ.
8. De jure fæderum.		8. De jure et judiciis militaribus Regni Suetiæ.	
9. De jure pacis et induciarum.			

¹⁾ Spår af LOCCENII verksamhet såsom lärare i svensk statsrätt finnas äfven i foliohandskriften *B 166* i Upsala Universitets bibliotek. Denna

Såsom af ofvanstående synes, är *A*-manuskriptet till sin uppställning mer olika de öfriga, än dessa sinsemellan. Att dess kapitel »*De crimine læsæ majestatis*» icke återfinnes i något af de öfriga kan bero därpå, att *LOCCENIUS* vid tiden för dessas affattning redan annorstädes fått tillfälle att offentliggöra en särskild uppsats öfver samma ämne: en sådan ingår nämligen i hans »*Exercitationes juris*», af hvilka första upplagan utkom redan 1639 ¹⁾, den andra i förening med andra upplagan af »*Synopsis juris [privati]*» 1653. Ett liknande skäl kan förklara, hvarför uppsatsen »*De feudis*» uti *B* icke upprepats i senare upplagor: en dissertatio »*De feudis*» ingår nämligen i både andra och tredje upplagan af nyssnämnda *Synopsis juris*, utgifna resp. 1653 och 1673, men däremot icke i dess första upplaga af år 1648.

Delvis i *A*-manuskriptet och regelbundet i de öfriga »upplagorna» äro de olika dissertationerna i enlighet med den tidens sed indelade i korta numrerade stycken, hvilket naturligtvis underlättar hänvisningar. *B* och *C* hafva — något, som saknas i de öfriga — vid kapitelsluten ofta särskilda »*Quæstiones*» rörande i kapitlet behandlade ämnen, hvilka »*quæstiones*» nu upptagas till besvarande. Så t. ex. avslutas diss. VIII i *B* och diss. VI i *C* med

---

handskrift har sidorna med få undantag uppdelade i två spalter, af hvilka innerspaltens, som först torde tagits i anspråk af den skrifvande, från bokens början upptages af »*Annotationes in jus Svecanum, ex prælectione privata consultissimi D. Loccenii obiter observata, anno 1659 ab 8:tava Martii*», således anteckningar (i afskrift?) af någon hans lärjunge. Det, som upptecknats, har utgjort en kommentar, först till landslagen, hvars olika balkar genomgås, sedan äfven till stadslagen m. m. Den behandling, som egnats åt landslagens konungabalk och därmed åt statsrätten, är emellertid *mycket* kortfattad; behandlingen af öfriga balkar däremot utförligare. Äfven de statsrättsliga anteckningarna sakna dock icke allt intresse, om de än både på grund af sin stora knapphet och såsom endast i andra hand härstammande från *LOCCENIUS* alldeles icke kunna jämföras med hans egen framställning i *A—D*. Konungabalken behandlas för öfrigt äfven i ytterspaltens anteckningar, men något skäl att sätta dessa, hvilka äro af annan hand och förlöpa oberoende af innerspaltens, i samband med *LOCCENII* undervisning, föreligger, så vidt jag kunnat finna, icke, helst de, att döma af citerade årtal, äro tillkomna först efter 1675.

Äfven i handskriften *B* 183, samma bibliotek, finnas rättsvetenskapliga anteckningar, som delvis säga sig vara gjorda efter *LOCCENII* undervisning; i statsrätt dock ganska litet.

¹⁾ Möjligen kan här af slutas, att *A* tillkommit före 1639.

en »quæstio» angående sättet för röstberäkningen i domstolar och på riksmöten, vid hvars besvarande förf. bl. a. kommer in på den gamla frågan, om man borde väga eller räkna rösterna, och på den nya om ståndens ställning till hvarandra ¹⁾. I *C* finnas därjämte upptagna till besvarande sådana frågor som om rätten att utkräfvva tionde och rätten att bevilja särskilda friheter åt handelskompanier (vid diss. V), om konungens rätt att förordna extra ordinarie domstolar (vid diss. VII) m. m. Såsom bihang till sista dissertationen i *A* [om freds- och fördragsrätt] följer i afskrift stilleståndsfördraget mellan Sverige och Polen af d. 2 Sept. 1635. Citat från och hänvisningar till in- och utländske författare förekomma i alla upplagorna, stundom under försök att på de svenska förhållandena tillämpa tidens allmänna statsrättsliga idéer. På grund af sin knapphet och sin korrumperade text torde *B*-manuskriptet vara det, som erbjuder minst intresse; af de otryckta synes mig *A*, som är utförligast, äfven vara det intressantaste.

---

¹⁾ I *A* har samma sak något berörts uti själfva texten, Diss. VI.

Några siffror rörande beskattningen i Sverige.

Af

Docent Ludvig Widell.

I.

För kännedom om skatternas belopp i Sverige är man i allmänhet hänvisad till tvenne officiella publikationer: Kapitalkonto till rikshufvudboken, hvad beträffar skatterna till staten, och Bidrag till Sveriges officiella statistik, Litt. U., för kommunalskatternas del. I dessa saknas likväl åtskilliga viktiga poster, framför allt de s. k. allmänna besvären samt därjämte sådana utskylder, som stå i sammanhang med eller ersatt dylika besvär: vägs katt, bidrag till skjutsentreprenader samt tingslagens utskylder för tingshusbyggnad o. d. Rörande de allmänna besvären är man för äldre tider utslutande hänvisad till uppskattningar, som förekomma här och hvar i kommittébetänkanden, mer eller mindre osäkra och för öfrigt afseende endast enstaka år. Numera borde dock intet hinder möta för offentliggörande af årliga uppgifter rörande dessa skatter och besvär, lika väl som öfver statens och kommunernas finanser i öfrigt. Det erfordrades blott, att Kon. Bef.-hafv. ålades att årligen till Statistiska Centralbyrån insända sammandrag af vägstyrelsernas räkenskaper samt uppgifter öfver uttaxerade bidrag till skjutsentreprenader och utskylder för tingshusbyggnad o. d., för att den väsentligaste luckan i vår officiella finansstatistik skulle vara utfylld. Eget nog har man ännu ej gripit sig an härmed,

och så är man ännu för de nämnda besvärens och utskyldernas del inskränkt till mer eller mindre lösa uppskattningar och beräkningar. Hållpunkterna för sådanas utförande äro dock nu vida säkrare än förr.

De beräkningar öfver beskattningen i Sverige, som här framläggas, äro sålunda i vissa delar tämligen osäkra, särskildt för äldre tider. Alldeles fullständiga äro de ej heller. Sålunda hafva måst utelämnas ämbetsmännens sportler, hvilka emellertid före de stora lönereglerna på 1870-talet uppgingo till ganska ansevärd summor; säkra uppgifter rörande dem föreligga nämligen endast undantagsvis. Vidare hafva de indirekta skatterna inom kommunerna — hundskatt, auktionsprovision m. m. — måst utelämnas på grund af bristande specifikation i den kommunala finansstatistiken; de ingå där bland »öfriga inkomster.»

En statistik öfver beskattningen måste naturligtvis framför allt afse en jämförelse med det förflutna. Frågan blir då, hur långt man bör gå tillbaka i tiden. Af åtskilliga skäl har jag beträffande skatterna till staten stannat vid året 1850¹⁾. Den kommunala finansstatistiken går ej längre tillbaka än till 1874, och har jag därför i fråga om kommunalskatterna utgått från året 1875; jag har nämligen ansett mig böra inskränka mig till att anföra siffror för endast hvar femte år.

Mera på grund af gängse bruk än af öfvertygelse om just denna indelnings förträfflighet har jag fördelat skatterna i direkta och indirekta. Till grund för denna fördelning har lagts HOFFMANN'S bestämning af de direkta skatterna såsom sådana, som hvila å en egendom eller upptagas af en person på grund af en viss egenskap, samt de indirekta såsom de, hvilka läggas på en handling, som antages visa skatteförmåga.

Rörande beloppet af *skatterna till staten* hänvisas till bifogade tabeller, som upptaga samtliga i rikshufvudboken förekommande skatter; fyr- och båkaafgiften undantagen, hvilken snarare är att räkna såsom inkomst af en statens kommunikationsinrättning än en skatt i egentlig mening. Utom dessa skatter hafva i tabellerna

¹⁾ Jämför förf:s *Sveriges finanser*, 1: s. 5.

upptagits brännvinsförsäljningsmedlen, bolagens vinstmedel härunder inbegripna; uppgifterna rörande dessa äro hämtade från Bidrag till Sveriges officiella statistik, Litt. V. Räkenskaperna rörande denna skatt afse försäljningsår, ej kalenderår; med 1870 o. s. v. förstås sålunda i tabellen försäljningsåret 1869—70 o. s. v. För samtliga skatter hafva upptagits de verkligen influtna, ej de debiterade beloppen, alltså med frånräknande af afkortningar samt i fråga om brännvinstillverkningsafgiften jämväl restituerad skatt för denaturerad brännvin.

Direkta skatter till staten, i kronor.

År	Grundskatter	Vakansafgifter	Bergverks- tionde	Mantals- penningar	Allmän bevilning
1850	5,504,348	443,586	423,551	537,920	3,322,025
1855	5,925,348	582,605	509,594	544,977	2,104,320
1860	6,633,299	518,324	306,014	554,664	2,556,537
1865	6,571,466	520,380	140,235	580,646	3,001,653
1870	6,777,126	512,267	142,701	555,246	3,038,032
1875	6,143,019	628,895	48,421	658,088	4,109,528
1880	6,005,494	747,346	9,841	647,731	5,954,031
1885	5,961,363	649,346	16,576	718,164	4,171,975
1890	4,391,667	842,508	—	664,102	4,815,768
1895	2,557,623	873,330	—	694,768	11,574,062
1898	1,634,259	832,654	—	731,026	7,812,149
1899	1,631,910	863,097	—	744,821	8,274,787

Indirekta skatter till staten, i kronor.

År	Tullmedel	Accismedel	Brännvins- tillverknings- afgift	Brännvins- försäljnings- afgift	Stämpel- pappers- afgift
1850	6,989,911	4,871	842,746	—	609,869
1855	11,956,948	1,133	5,133,860	—	1,470,945
1860	12,048,490	563	5,988,406	?	1,677,251
1865	13,975,556	—	10,069,477	?	1,404,708
1870	15,782,072	—	10,990,165	1,603,933	1,347,215
1875	24,391,997	35,852	15,024,611	3,662,504	2,551,242
1880	27,622,164	70,650	15,209,340	5,123,595	3,105,224
1885	33,123,190	384,263	15,395,069	5,662,094	3,619,333
1890	42,675,131	997,976	15,852,172	6,978,433	3,526,332
1895	39,466,186	7,139,148	15,848,426	8,040,275	4,885,419
1898	52,211,885	6,317,671	19,011,840	10,789,931	6,846,865
1899	60,366,953	7,483,948	19,784,597	11,673,671	8,218,230

Summa skatter till staten, i kronor.

År	Direkta	Indirekta	Summa
1850	10,231,430	8,447,397	18,678,827
1855	9,666,844	18,562,886	28,229,730
1860	10,568,838	19,714,710	30,283,548
1865	10,814,380	25,449,741	36,264,121
1870	11,025,372	29,723,385	40,748,757
1875	11,587,951	45,666,206	57,254,157
1880	13,364,443	51,130,973	64,495,416
1885	11,517,424	58,183,949	69,701,373
1890	10,714,045	70,030,044	80,744,089
1895	15,699,783	75,379,454	91,079,237
1898	11,010,088	95,178,192	106,188,280
1899	11,514,615	107,527,399	119,042,014

Till de i tabellen upptagna direkta skatterna har man så att lägga värdet af rustnings- och roteringsbesvärerna, där de utgöras *in natura* och ej äro ersatta af statsmedel.

Värdet af rustnings- och roteringsbesvärerna torde kunna uppskattas till, i millioner kronor¹⁾:

1850	5,0	1865	4,9	1880	4,8	1895	2,0
1855	5,0	1870	4,9	1885	4,6	1898	0,9
1860	4,9	1875	4,9	1890	3,0	1899	0,8

Samtliga skatter och besvär till staten utgjorde sålunda i millioner kronor:

	1850	1855	1860	1865	1870	1875
Direkta	15,2	14,6	15,5	15,7	15,9	16,5
Indirekta	8,5	18,6	19,7	25,5	29,7	45,6
Summa	23,7	33,2	35,2	41,2	45,6	62,1
	1880	1885	1890	1895	1898	1899
Direkta	18,2	16,1	13,7	17,7	11,9	12,3
Indirekta	51,1	58,2	70,0	75,4	95,2	107,5
Summa	69,3	74,3	83,7	93,1	107,1	119,8

¹⁾ För åren 1850—95 enligt förf:s a. a., ss. 98 ff., 112 f., för 1898, 99 beräknadt efter samma grunder.

För 1900 föreligga ännu ej afslutade räkenskaper; med ledning af de uppgifter, som hittills äro kända, torde emellertid skatterna för nämnda år kunna beräknas till: direkta 12,3, indirekta 106,9, tillsammans 119,2 mill. kr.

Under det halfva sekel, som förflutit sedan 1850 hafva sålunda skatterna till staten stigit med nära 403 % eller mer än femdubb-
lats. Den absoluta ökningen utgör 95,5 mill. kr. eller i medeltal för år 1,9 mill. kr. Tillväxten fördelar sig emellertid tämligen
ojämnt på de särskilda femårsperioderna, såsom synes af nedan-
stående uppgifter.

Samtliga skatters och besvärs till staten tillväxt:

Aren	Mill. kr.	%	Åren	Mill. kr.	%
1851—55	9,5	40,1	1876—80	7,2	11,6
1856—60	2,0	6,0	1881—85	5,0	7,2
1861—65	6,0	17,0	1886—90	9,4	12,7
1866—70	4,4	10,7	1891—95	9,4	11,2
1871—75	16,5	36,2	1896—1900	26,1	28,0
1851—75	38,4	162,0	1876—1900	57,1	91,9

Samtliga femårsperioder utvisa sålunda ökning, mer eller mindre stark. Hastigast har tillväxten, såväl absolut som relativt, varit under de ekonomiskt gynnsamma kvinkvennierna 1851—55, 1871—75 och 1896—1900. Vida långsammare har stegringen varit under de ekonomiskt svagare perioderna, men, som sagdt, alla visa likväl ökning.

Hafva sålunda skatterna i det hela ansenligt stigit, så har däremot en af deras hufvudgrupper, de direkta skatterna, ej obetydligt minskats. Detta förhållande beror uteslutande på den efter beslut vid riksdagen 1885 och urtima riksdagen 1892 verkställda afskrifningen af grundskatterna samt rustnings- och roteringsbesvären; den allmänna bevillningen har däremot stigit ganska starkt ¹⁾, men ej tillräckligt för att balansera den samtida afskrifningen af de nämnda skatterna och besvären. Sedan 1850 hafva

¹⁾ De höga belopp, hvartill den allmänna bevillningen uppgick under åren 1850, 1880 och 1895, bero på under dessa år uttaxerad tilläggsbevilling (1850 benämnd krigsgäld).

de direkta skatterna sjunkit med 2,9 mill. kr. eller 19,1 %. Under det att de 1850 utgjorde 64,1 % af samtliga skatter, hade de 1900 minskats till att utgöra blott 11,2 %. Vid bedömandet af dessa siffror får man dock ej lämna ur sikte den samtidigt fortgående starka tillväxten af kommunalskatterna, hvilka nästan undantagslöst måste uttagas på direkt väg. Man kan säga, att det härigenom blifvit nära på en nödvändighet för staten att för fyllandet af sina behof tillgripa den indirekta beskattningen; gränsen för den direkta beskattningen är ju alltid jämförelsevis lätt uppnådd; kanske är den redan i en och annan kommun till och med öfverskriden.

Så mycket starkare hafva de indirekta skatterna ökats, sedan 1850 med 98,4 mill. kr. eller 1157,6 %. Af de särskilda skatter, som ingå bland de indirekta, är tullen af störst intresse på grund af den viktiga plats den numera intager i statens hushållning. Ännu 1850 utgjorde tullmedlen blott 29,0 % af statens samtliga skatteinkomster, 1875 hade de stigit till 39,3 % och 1900 till 48,4 %, nära hälften af samtliga skatter. Under dessa omständigheter blifva växlingarna från år till år i tullmedlens belopp af största betydelse för hela statsregleringen. Till belysning af dessa växlingar meddelas här nedan beloppet af influtna tullafgifter under samtliga år sedan 1850.

År	Kronor	År	Kronor	År	Kronor
1850	6,989,911	1864	13,837,860	1878	23,263,550
1851	7,721,540	1865	13,975,556	1879	25,003,252
1852	7,771,958	1866	13,190,937	1880	27,622,164
1853	7,785,979	1867	12,785,579	1881	29,849,639
1854	9,935,232	1868	14,632,095	1882	31,108,483
1855	11,956,948	1869	13,992,024	1883	33,509,452
1856	13,782,522	1870	15,782,072	1884	33,837,744
1857	11,182,879	1871	19,119,239	1885	33,123,190
1858	8,559,932	1872	19,305,448	1886	32,233,528
1859	11,279,001	1873	23,940,226	1887	30,704,393
1860	12,048,490	1874	29,442,252	1888	37,722,664
1861	13,507,946	1875	24,391,997	1889	42,475,952
1862	12,518,498	1876	26,175,870	1890	42,675,131
1863	13,519,756	1877	26,228,486	1891	38,012,542

År	Kronor	År	Kronor	År	Kronor
1892	37,297,733	1895	39,466,186	1898	52,211,885
1893	37,111,961	1896	42,339,086	1899	60,366,953
1894	38,631,960	1897	43,755,018	1900	57,730,061

Att växlingarna i tullens belopp till stor del bero på de ekonomiska konjunkturerna, är ju själfklart och framgår för öfrigt tydligt af tabellens siffror. Goda tider medföra alltid en stark stigning i tullinkomsterna, så åren 1854—56, 1871—74 och 1897—99 (den ansenliga tillväxten 1888 beror tydligen på tullskyddssystemets genomförande). Långt svagare visa sig verkningarna af de ekonomiskt ogynnsamma perioderna. I regel inträder väl någon minskning under själfva krisåren — dock ej 1867—68 — men denna minskning är sällan synnerligen betydande och är vanligen återvunnen efter ett par tre års förlopp, hvarefter inkomsterna åter börja sin normala tillväxt. Till en del beror väl detta på, att man under de dåliga åren sökt balansera nedgången under vissa titlar med höjning af en del finanstullar, sådana som under de goda åren nedsatts eller borttagits; men detta är dock ej den enda eller ens den förnämsta förklaringsgrunden till företeelsen; denna är helt visst att söka i, att den höjning af folkets *standard of life*, som de goda åren medföra, aldrig helt förloras under de dåliga, utan endast för en kort tid något nedsättes. — Ofta hör man uttalas farhågor för, att de under sista åren så rikligt flödande tullinkomsterna icke skulle vara att påräkna för framtiden under ogynnsammare konjunkturer; erfarenheten visar emellertid, att dylika farhågor äro i stort sedt ogrundade.

För de i kommunalstatistiken redovisade *utskylderna till kommunerna* redovisas i följande tabell¹⁾.

¹⁾ För 1875 hafva i tabellen landskommunernas skatter upptagits till högre belopp än i den officiella statistiken, beroende på att utskylder »utdebiterade efter annan eller ej uppgifven grund» i denna sistnämnda endast ofullständigt redovisats. (Jfr Bidrag till Sveriges officiella statistik U: 1875: s. XI). Nämnda post har med ledning af förhållandena under de följande åren beräknats till i rundt tal 4,5 mill. kr.

Skatter till kommunerna, i kronor.

År	Till lands- tingen	Till stads- kommunerna	Till lands- kommunerna	Summa
1875	1,045,597	7,045,559	14,078,709	22,169,865
1880	1,129,049	8,501,351	15,945,703	25,576,103
1885	1,460,769	10,801,448	17,454,873	29,717,090
1890	1,387,604	12,615,867	17,668,704	31,672,175
1895	1,880,134	15,686,828	20,112,375	37,679,337
1898	2,083,371	16,853,375	21,720,901	40,657,647

Sedan 1875 hafva samtliga kommunalskatter vuxit med 18,487,782 kr. eller 83,4 %; skatterna och besvärerna till staten hafva under samma tid (1876—98) ökats med 72,4 %. Under de särskilda kvinkvennierna utgjorde tillväxten: 1876—80 3,406,238 kr., 15,3 %; 1881—85 4,140,987 kr., 16,6 %; 1886—90 1,955,085 kr., 6,6 %; 1891—95 6,007,162 kr., 19,0 % (1896—98 2,978,310 kr., 7,9 %). Under förutsättning att skatterna under åren 1899 och 1900 stigit i samma proportion som under åren 1896—98, skulle kommunalskatterna sistnämnda år hafva uppgått till i rundt tal 42,7 mill. kr. — en summa, som med säkerhet åtminstone ej är för högt tilltagen.

Relativt starkast hafva stadskommunernas utskylder ökats, under åren 1876—98 med 139,2 %, närmast komma landstingens med 99,2 %, sist landskommunernas med 54,6 %. Af samtliga kommunernas skatter utgjorde landstingens 1875 4,7 %, 1898 5,1 %, stadskommunernas 1875 31,8 %, 1898 41,5 %, landskommunernas 1875 63,5 %, 1898 53,4 %.

I ofvan uppförda summor äro emellertid, som förut nämnts, ej inräknade vissa skatter och allmänna besvär, skjutsnings-, väghållnings- och tingshusbyggnadsskyldighet¹⁾, samt för dessa ändamål uttaxerade skatter, eller rättare de borde ej vara inräknade, då de i regel ej komma primärkommunerna vid. Emellertid hafva mångenstädes utskylder för tingshusbyggnad och äfven, ehuru jämförelsevis sällan, för vägväsendet upptagits i primärkommunernas

¹⁾ Härunder inbegripen äfven skyldighet att bygga och underhålla häradshäkte samt aflöna häradstjänare.

räkenskaper och ingå sålunda i summorna här ofvan. Under sådana omständigheter har jag ansett mig böra lämna tingshusbyggnadsbesväret å sido, dess hela värde uppskattades för öfrigt af skatteregleringskommittén till endast 138,809 kr.

Rörande värdet af skjutsningsbesväret, där det utgöres direkt af de skjutsningsskyldiga kommunerna, saknas alla uppgifter. I regel är emellertid skjutsningen upplåten på entreprenad mot visst bidrag, som tidigare utgick från den skjutsningsskyldiga kommunen, sedan 1879 däremot från staten och landstingsområdena. Nämnda entreprenadbidrag, statsanslagen naturligtvis oräknade, torde kunna beräknas till, i kronor ¹⁾:

1875	684,000	1885	227,000	1895	194,000
1880	145,000	1890	190,000	1898	180,000

Kostnaden för vägunderhållet beräknades af den s. k. vägkommittéen för 1876 till sammanlagdt 7,188,315 kr., hvaraf för sommarväg 5,533,108 kr. och för vinterväg 1,655,207 kr. Redan då denna uppskattning först offentliggjordes betraktades den af mången såsom allt för hög, och numera är man också i tillfälle att bestämdt afgöra, att så verkligen är fallet. Enligt den nya väglagen skall nämligen värdet af sommarväghållningsbesväret noggrannt uppskattas, hvarefter $\frac{1}{10}$ af det uppskattade värdet ersättes af statsmedel. 1898 utgjorde denna ersättning 457,669 kr. och sålunda hela uppskattade värdet af sommarväghållningen 4,576,690 kr., nära 1 mill. kr. mindre än enligt uppskattningen af år 1876. Men ingen torde väl kunna påstå, att väghållningsbesväret då var mera tryckande än nu, med den ansenliga utsträckning vägnätet erhållit under de sista 20 åren. Huruvida äfven vinterväghållningen af vägkommittéen uppskattats till för högt belopp, är ju mera ovisst, om också sannolikt. Antagligen uppgår värdet af väghållningsbesväret i sin helhet till föga mer än 6 mill. kr., en siffra, som jag i brist på säkrare uppför för alla åren från 1875, med undantag af 1895 och 98, under hvilka år, som förut

¹⁾ För 1875 enligt Hellstenius, *Skatteregleringskomiténs statistiska tabeller*, s. 79 (årtalet 1877 på nämnda ställe skall vara 1875). För 1880 och följande år har landstingsområdenas bidrag antagits lika med statsbidraget enligt *Kapitalkonto till rikshufvudboken*.

nämnts, en del af besväret ersatts af statsmedel — 1895 252,150 kr., 1898 457,669 kr. I den nämnda summan, 6 mill. kr., ingå ej kostnaderna för nyanläggning af vägar; till en del äro emellertid de för detta ändamål uttaxerade skatterna uppförda bland kommunernas allmänna utskylder och sålunda redan redovisade. Detsamma är för öfrigt förhållandet äfven med någon del af kostnaderna för det egentliga underhållet. Under sådana omständigheter torde vara riktigast att här lämna kostnaderna för nya vägar å sido.

Tillsamman skulle sålunda bidragen till skjutsenteprenader och väghållningsbesväret hafva utgjort, i mill. kr.

1875	6,7	1885	6,2	1895	5,9
1880	6,1	1890	6,2	1898	5,7

Totala beloppet af skatter och besvär till stat och kommuner framgår af tabellen här nedan.

Skatter och besvär till stat och kommuner.

År	Direkta				Indirekta		Summa					
	Till staten		Till komm.		Summa		Till staten		Till kommuner		Summa	
	Mill. kr.	Mill. kr.	Mill. kr.	%	Mill. kr.	%	Mill. kr.	%	Mill. kr.	%	Mill. kr.	%
1875	16,5	28,8	45,3	49,8	45,6	50,2	62,1	68,3	28,8	31,7	90,9	100
1880	18,2	31,7	49,9	49,4	51,1	50,6	69,3	68,6	31,7	31,4	101,0	100
1885	16,1	35,9	52,0	47,2	58,2	52,8	74,3	67,4	35,9	32,6	110,2	100
1890	13,7	37,9	51,6	42,4	70,0	57,6	83,7	68,4	37,9	31,2	121,6	100
1895	17,7	43,6	61,3	44,8	75,4	55,2	93,1	68,1	43,6	31,9	136,7	100
1900	12,3	48,4	60,7	36,2	106,9	63,8	119,2	71,1	48,4	28,9	167,6	100

Såsom framgår af det föregående, äro siffrorna för 1900 delvis endast provisoriska. 1898, det sista år, för hvilket definitiva siffror föreligga, utgjorde de direkta skatterna och besvären 58,3 mill. kr., hvaraf till staten 11,9, till kommunerna 46,4, de indirekta skatterna 95,2, samtliga skatter 153,5, hvaraf till staten 107,1, till kommunerna 46,4 mill. kr.

Under det fjärdedels sekel, som förflutit sedan 1875, har det svenska folkets skattebörda ökats med 76,7 mill. kr. eller 84,4 %. I medeltal för år utgör tillväxten 3,1 mill. kr. Under de särskilda femårsperioderna hafva skatterna stigit med:

Åren	Mill. kr.	%	Åren	Mill. kr.	%
1876—80	10,1	11,1	1891—95	15,1	12,4
1881—85	9,2	9,1	1896—1900	30,9	22,6
1886—90	11,4	10,3			

Till denna ökning bidraga intill 1895 stats- och kommunal-skatterna i nästan alldeles samma grad, såsom synes af de i tabellen. upptagna procentberäkningarna. Sedan nämnda år hafva däremot skatterna till staten ökats i långt starkare progression. Detta har jämväl medfört, att förhållandet mellan direkta och indirekta skatter, som förut varit tämligen konstant, undergått en ej obetydlig förskjutning sedan 1895. I det hela har förhållandet mellan direkta och indirekta skatter förändrats i den grad, att under det de direkta skatterna 1875 uppgingo till i det närmaste samma belopp som de indirekta, utgjorde de år 1900 föga mer än hälften så mycket som de sistnämnda.

I medeltal för invånare ¹⁾ utgjorde skatterna, i kronor:

1875	20,84	1885	24,06	1895	27,89
1880	22,09	1890	25,44	1900	32,77

Skattekvoten per inv. var sålunda år 1900 hälften till så stor som 1875. Att häraf sluta till, att skatterna nu skulle vara mera tryckande än de voro för tjugofem år sedan, vore dock alldeles obefogadt. Den möjligheten är naturligtvis ej utesluten, att skatteförmågan kunnat stiga i samma eller till och med ännu hastigare progression än skatterna. I verkligheten torde också det sistnämnda vara fallet. Visserligen finnas dessvärre inga uppskattningar af den svenska nationalinkomsten vid olika tidpunkter; uppgifterna rörande den allmänna bevillningen äro ej användbara härtill. Sammanräknar man nämligen den uppskattade inkomsten

¹⁾ Räkadt efter medelfolkmängden under resp. år, för 1900 beräknad till 5,115;000.

af kapital och arbete med afkastningen af fastigheterna, beräknad t. ex. till 5 % af deras taxeringsvärde, blir den så erhållna summan naturligtvis ej något uttryck för nationalinkomsten. Å ena sidan saknas här fastigheter under 100 kr. och inkomster under 500 kr., å andra sidan har afkastningen af fastigheterna upptagits utan hänsyn till räntor å in-tecknad skuld. Jämföras emellertid på så sätt beräknade värden för olika år, torde man likväl däraf erhålla ganska god ledning vid bedömandet af nationalinkomstens och därmed skatteförmågans tillväxt. En beräkning af skatternas förhållande till dessa värden måste därför blifva af stort intresse.

Tillsamman utgjorde inkomsten af kapital och arbete samt afkastningen af fast egendom, beräknad till 5 % af taxeringsvärdet, i mill. kr.:

1875	391,6 ¹⁾	1885	520,3	1895	657,6
1880	437,7	1890	591,4	1900	941,0

I procent af dessa värden utgjorde skatterna:

1875	23,2	1885	21,2	1895	20,8
1880	23,1	1890	20,6	1900	17,8

Trots den enorma tillväxten af skatterna under det sista fjärdedels seklet, skulle de sålunda nu likväl vara betydligt mindre tryckande än tidigare.

¹⁾ Som jag för året 1875 ej ägt tillgång till Generalsammandraget öfver bevillningen, har summan för nämnda år måst tillnärmelsevis beräknas med ledning af de i *La Suède*, II: s. 8 upptagna medelvärden för femårsperioderna 1871—75 och 1876—80, såsom medeltalet af dem båda.

- Strödda meddelanden.

Den gula frågan. De kinesiska förvirringarna ha naturligtvis gifvit upphof till en liflig publicistisk verksamhet, och frågan har blifvit belyst från alla möjliga och omöjliga synpunkter; än äro de olika skribenternas blickar mot framtidens möjligheter djupt pessimistiska, än mera förhoppningsfulla. I den förra andan skriver ryssen Johann v. Bloch en artikel i *Zeitschr. f. Socialwissenschaft*. Hvad drifver Europa, frågar han, att nedlägga ofantliga summor och icke sky någon hänsynslöshet i sin kinesiska politik? Jo, tanken på alldeles illusoriska fördelar. Den vinst, som vår världsdels stater draga af exporten till Kina, är nämligen så obetydlig, att de enorma ansträngningarna och kostnaderna för att i Kina införa det europeiska maktfördelningssystemet icke äro mödan värda. Och icke skall man tro, att kinesernas ringa importbehof i afsevärd mån skall komma att växa, så snart blott landets inre genom upprättandet af järnvägslinjer öppnas för européerna. Därtill skulle fordras en reform af landets hela sociala ordning; höjning af kvinnans ställning, familjelifvets omvandling, skatteuppbördens förändring, lönernas och arbetsvärdets ökning. Men kineserna äro det konservativaste folk i världen, hvadan något sådant icke lär komma igång i brådskat. Nej, vi göra för stora offer och erhålla för klena resultat.

Långt ifrån att det dyrbara kriget eller öfverhufvud hela det därmed sammanhängande systemet bringar Europa några fördelar, innebär det tvärtom de allvarsammaste faror. Alternativen äro enligt förf. tvänne. Vår civilisations banérförare därute i Östern göra allt hvad i deras förmåga står för att till det yttersta uppdrifva det hat, hvarmed kineserna omfatta européerna. Tankar hafva ju t. o. m. varit å bane att helt och hållet dela Kina. Framstående kineser frukta på allvar dessa röster, som höjt sig i vår världsdels präss. Med hänsynslöshet har man bemött de kinesiska myndigheterna och öfver hufvud behandlat de 400 millioner människornas land som en *quantité*

négligeable. Af allt detta skulle kunna resultera ett de gules krig på lif och död emot de hvite. Samma rop, som man hört i Europa och Amerika, skulle också kunna komma att skalla i Kina: Asien åt asiaterna! Och hvilka svårigheter, man förmodligen skulle komma att möta vid undertryckandet af en nation på 400 millioner invånare, därom kan ju Transvaalkriget gifva en föreställning.

Eller också: om ett dylikt utrotningskrig undvikes och kineserna begynna arbeta upp sina industriella möjligheter samt konkurrera mot oss med idoga arbetare, som kosta tio gånger mindre, och med sina enorma kol- och mineralförråd, så skall en massa af våra industrigrenar gå undergången till mötes.

För öfrigt framlägger hr v. Bloch den berättigade reflektionen, att Europa i hela denna affär icke gör synnerlig heder åt sin kultur.

Ett af de sällsammaste alster, som spirat fram ur Kinafrågans mark, är, att döma af referaten i den utländska tidskriftslitteraturen, en i Brüssel vid slutet af förra året utkommen bok med den betecknande titeln »Jonás», hvars författare är Iwan Gilkin. Talangfullt skrifven, förefaller den ägnad att väcka uppmärksamhet mera genom den kuriösa och profetiska form, hvari förf. gjutit sina tankar än genom hans satsers originalitet. En ättling af den gammaltestamentlige Jonas, som i sitt magasin förvarar såväl hvalfisken i uppstoppad skepnad som den förtorkade buske, under hvilken Jonas senior skall hafva öfvertänkt sina öden, tror sig höra Herrens röst, som manar honom att i varnande ord föreställa det moderna Ninives invånare, hurusom döden hotar hela Occidenten. Politiskt har förf. beslutit sig för en af de båda af Napolcon I uppställda eventualiteterna: hela västern är hemfallen åt russificeringen, medan kapitalisten blir herre öfver handel och samhälle. Men den största faran, som hotar Europa, är för hr Gilkin den gula (och i mindre mån den svarta) racens uppfostran till industriell kraft. Ett enda räddningsmedel ha vi att använda. Det är radikalt nog, men förf. drår sig ingalunda för att uppfordra västerns regeringar att tillgripa detsamma. Det gäller ett obönhörligt tillintetgörelsekrig mot dessa millionfolk i Östern, som hota Europas länder med industriell död. Dock inser han, att detta nya »Gud vill det» skall förklinga ohördt och icke leda till det korståg, som ensamt kan bringa räddning.

Fullt så uselt, som hr Iwan Gilkin utmålar tillståndet, synes det icke vara för en annan författare, M. v. Brandt, som i Januarihäftet af *Zeitschr. f. Soc.-wissensch.* skrifvit en uppsats i frågan. Han förnekar naturligtvis icke, att det i Östasiens rika tillgång på arbetskrafter och de billiga lifs- och bostadsförnödenheterna samt däremot svarande billiga priserna ligger en viss fara för Europa och den europeiska arbetarklassen. Vidare är det ju oemotsägligt, att vissa industrigrenar komma att lida och måhända svårt skadas under trycket af den gula racens konkurrens. Men man gör orätt i att öfverskatta denna fara. Europas farligaste konkurrent, säger

hr v. B., är för närvarande Förenta Staterna, och ingen skall vilja påstå, att den därifrån hotande faran har sina rötter i billigare lefnadsvillkor och löner; den beror snarare på arbetarnes tekniska skicklighet, de förträffliga maskinerna samt de talanger och kapital, som stå till industriens förfogande. Maskinerna kan Europa eller Amerika leverera åt Östern, och pengarna likaså; men äfven om japaner och kineser i händighet äro i förhållande till europeerna och amerikanerna jämgöda och kanske mera än det, så fattas dem dock kroppslig kraft och uthållighet, samt framför allt ordningssinne, hvarförutan en vinstbringande fabriksdrift icke är tänkbar. Enligt berättelser af sådana engelska sakförståndige, som icke skriva för att bringa sitt lands industriidkare en sedan svikande tröst, erfordras tre till fyra japaner för att göra en engelsmans arbete, och alldeles liknande erfarenheter synas hafva gjorts i Kina med kinesernas arbete i fabrikerna. Åtminstone hafva de väntade vinsterna uteblifvit och delvis t. o. m. förvandlat sig till icke öanseliga förluster för aktieägarna. Helt visst skola också de svårigheter af social art, som hota Europas och Amerikas intensiva fabriksdrift, icke håller besparas Kina och Japan: redan hafva lönerna och priset på lifsförnödenheterna ökats icke obetydligt mot fordom och skola göra det ännu mera i framtiden, hvarigenom denna chance gentemot oss och amerikanerna kommer att utjämnas. Såväl de japanska spinnerierna som tändsticksindustrien hafva på sista tiden gått ekonomiskt tillbaka.

Hvad beträffar afflytande af kapital till Ostasien, så anmärker hr v. Brandt, dels att sådant, åtminstone tills vidare, på grund af det mindre förtroendeingifvande tillståndet, sker inom inskränkta gränser, dels att en sådan företeelse alldeles icke är förbunden med bedröfliga följder. Tvärtom är det ett obestriddigt faktum, att i en högre utveckling stadda folk också äro bättre afnämare, och att de i en eller annan form till kapitalets ursprungsland tillbakaflytande räntorna komma den därvarande industrien till godo, i det de höja räntetagarnas lefnadsanspråk. En sund industri skall icke behöfva frukta den ostasiatiska konkurrensen; tvärtom bör skapandet och upprätthållandet af en sådan vara såväl den inre som den yttre politikens sak. Förf. tager sålunda afstånd både från hr Blochs pessimism och från de idéer, för hvilka »Jonas» propagéerar.

En fara hotar emellertid från Ostasien — förf. talar nu som tysk — men den ligger, menar han, i en viss kolonial chauvinism, som kommer hans fäderneslands styresmän att i sin världspolitik räkna utan de nödvändiga faktorerna. En förnuftig handelspolitik — så vill han begränsa Tysklands världspolitik — bör framför allt icke glömma konsumentens i hemlandet bärkraft och lasta mera på hans skuldror än han kan draga. I all synnerhet hör dit att lägga mindre vikt vid förvärfvandets af kolonier och nöja sig med öppnandet af nya afsättningsområden. Att man ignorerat, ja missaktat den hemmavarande konsumenten, finner v. Brandt

vara det öppna såret i Tysklands hela industriella utveckling och världspolitik. Kräf mera af hans redan genom höga skatter uttröttade betalningsförmåga, och han drifves i de extrema partier-
nas armar.

I novemberhäftet för förra året af samma tidskrift har samme författare betonat en annan hänsyn, som måste tagas i den kinesiska politiken, för att den skall kunna leda till ett förnuftigt mål. Det borde, säger han, redan från ekonomisk synpunkt, vara en alldeles själfklar sak, att man måste sköna och befordra jämväl det lands intressen, som man sträfvar att göra till ett afsättningsområde. Men just i detta afseende har man från utlandets sida begått grofva felsteg gentemot Kina. De öfverilade försöken att ekonomiskt exploitera landet bära otvifvelaktigt en del af skulden till de nuvarande förvirringarnas utbrott. Man har allt för ofta glömt, att man i Kina icke har att göra med horder af ociviliserade vildar, utan med den kompakta massan af ett högt, om också annorledes än vi civiliseradt folk.

Genom kineserna själfva och tyvärr också genom de främmande truppers framfart ha nu vida landsträckor blifvit lagda öde på ett bedröfligt sätt. Följden blir en afmatning för långa tider af landets produktionsförmåga och köpkraft. Komma så nu därtill skadeersättningarna åt regeringar och enskilde. Till deras betalande måste väl i första hand främmande kapital tagas i anspråk, men de utgifter, som erfordras för räntor och amorteringar å de i utlandet upptagna lånen skola dock uppbringas af det kinesiska folket, och skatterna som följd därpå skrivas i höjden. För att den senare åtgärden skall kunna blifva effektiv, är det emellertid af nöden, att hela den kinesiska förvaltningen omordnas, ämbetsmännens obetydliga antal förökas och deras låga löner höjas. Räntor och afbetalningar å det för järnvägsbyggnader och bergverkens bearbetning erforderliga främmande kapitalet lägga än mera sten på hörda. Men att beröfva Kina de medel, som det behöfver för att fortfarande blifva köpkraftigt, det är att döda gåsen, som lade och hör lägga gyllene ägg. Den tyska prässen förlorar intet tillfälle att uppröras öfver Indiens exploitering för närvarande genom England, men dess förslag och önsknings gentemot Kina innehålla oändligt mycket mera ondt än det, som England, ifall allt vore sant, som man säger, skulle ha förbrutit mot Indien. Vore det icke snart på tiden, utropar förf., att man behandlade den kinesiska frågan med något mindre pathos och med mera lugn öfverläggning!

De europeiska nationaliteternas tillväxt på trehundra år. I en afhandling om vår världsdels befolkning vid renässanstiden gör författaren, professor Julius Beloch ¹⁾ i Rom, en intressant öfverblick af de olika nationaliteternas styrka vid öfvergången från sex-

¹⁾ Zeitschr. f. Soc.-wiss. Nov. 1900.

tonde århundradet till det sjuttonde. Han går därvid ut från den förutsättningen, att språkgränserna i det stora hela icke hafva ändrats sedan denna epok. De små förskjutningar, som i enskildheter hafva ägt rum, kunna så mycket mindre hafva någon förändrande inflytelse på totalbilden, som enligt sakens natur blott runda siffror och approximativa värden kunna angifvas. Resultaten af hans beräkningar ställa sig sålunda:

I. *Romaner:*

Fransmän: i Frankrike 15 millioner (ungefär 1 mill. af landets befolkning torde ännu ha talat keltiska och baskiska), hvartill komma i Tyskland och Nederländerna c:a 2 mill., tillsammans alltså 17 millioner.

Spaniorer och Portugiser 9—10 mill.

Italianare: i Italien 13 mill., i närgränsande länder högst $\frac{1}{2}$ mill.

Romaner inalles alltså ungefär 40 mill., därvid icke medräknats rumänerna, som dock otvifvelaktigt vid den tiden ännu voro relativt fåtaliga.

II. *Germaner:*

Tyskar: i Tyskland omkr. 17 mill., i Nederländerna 2 mill., i Preussen inemot 1 mill., tillsammans 20 mill.

Skandinaver omkr. 2 mill.

Engelsmän högst 5 mill. — Wales och delar af Cornwallis, största delen af Irland och Högskottland talade ännu keltiska (o. $1\frac{1}{2}$ mill.).

Germaner alltså inalles ungefär 27 mill.

III. *Slaver:*

Polacker: i Polen, Schlesien och Preussen, tillsammans $2\frac{1}{2}$ —3 mill., czecker högst $1\frac{1}{2}$ mill., jämte några hundratusental slovakar i Ungarn.

Öfver ryssars och sydslavers antal saknas alla uppgifter från den tid, hvarom är fråga.

Vi se, att romanerna då för tiden med afseende på antalet hade en betydlig öfvervikt öfver germanerna; förhållandet var ungefär som 3: 2. Det är hufvudsakligen i denna numeriska öfvervikt, som vi ha att söka grunden därtill, att den europeiska kulturen under medeltiden och renässansen väsentligen varit romansk. Emellertid har som bekant förhållandet vänt sig; bredvid 124 millioner germaner stå nu blott 106 millioner romaner, eller, om vi icke medräkna rumänerna, t. o. m. blott 96 millioner. De germanska folken i Europa hafva alltså under de sista tre århundradena ökat sitt antal med 360 %, de romanska folken däremot, bortsett från rumänerna, endast med 140 %, och med inbegrepp af den nämnda folkgruppen högst med 160 %. För Europas särskilda hufvudfolk visar sig följande ökning i invånareantal:

	1600	1900	Tillväxt
Engelsmän	5 mill.	39 mill.	680 %
Polackar	3 »	16 »	430 »
Skandinaver	2 »	10 »	400 »
Czecker	2 »	8 »	300 »
Tyskar (och nederländare)	20 »	76 »	280 »
Italienare	13 »	33 »	150 »
Spaniorer och portugiser	10 »	24 »	140 »
Fransmän	17 »	39 »	130 »

Naturligtvis göra icke dessa tal anspråk på att vara annat än approximativa. Sålunda är det möjligt, att det vid år 1600 funnos 25 millioner tyskar och 20 millioner fransmän; i så fall skulle de båda folkens tillväxtprocent belöpa sig till allenast 200 respektive 100. Men dessa och liknande rättelser, som man än vidare möjligen skulle kunna göra i den ofvanstående tabellen, lämna den totalbild, som densamma företer, i hufvudsak oberörd. Absolut taget äro tyskarne ännu idag, liksom för 300 år sedan, det starkaste folket i vår världsdels västra hälft; ja, de äro det i ännu högre grad än då, ty medan i sextonde århundradet fransmännen visade sig icke långt ifrån likställda med tyskarne i anseende till antalet, äro de nu blott ungefär hälften så talrika som dessa. Å andra sidan hafva engelsmännen, som för trenne sekler sedan endast voro $\frac{1}{3}$ — $\frac{1}{4}$ så talrika som fransmännen, nu uppnått samma antal som dessa. I denna de numeriska förhållandenas förskjutning ligger den djupaste grunden därtill, att Frankrike har förlorat sin politiska och andliga öfvervikt i Europa.

Rysslands kostnader för sin ostasiatiska besittning hafva allt hitintills varit enorma. Det fyllnadstillskott, som Amurlandet och Kustgebitet hafva tvungit riket att utgifva under de femtio år, dessa områden tillhört deitsamma, beräknas till 304 mill. rubel. Af samtliga årliga utgifter komma 88 % på Kustgebitet. Genomsnittsdeficit för hvarje år belöpte sig under perioden 1871—75 till 562,052 rbl och visade i den följande tiden en mycket betydande stigning. I perioden 1876—84 nådde detta deficit redan upp till 2,464,620 rbl och i följande årtionde till 8,390,830 rbl. De sista fem åren har slutligen detta årliga genomsnittsdeficit visat 21,199,030 rbl och var sålunda 40 gånger så stort som under de första åren af den ifrågavarande tiden. Att förvaltningskostnaderna nådde en sådan höjd, därtill har man att söka orsaken i de omfattande, dyrbara anstalter, som regeringen vidtog för att försäkra sig om besittningen af de nya områdena. Som ett generalguvernörsämbete tillskapades först 1884, är det själfklart, att förvaltningsomkostnaderna tilltogo ofantligt från detta år. Likaledes var det först efter 1885, som Wladiwostoks hamn förstärktes, utvidgades, fördjupades.

o. s. v. — anledning därtill gafs genom uppträdandet i Wladivostoks bukt af en engelsk eskader på åtta skepp. Antalet i Ussuri-området och i Kustgebitet bosatta ryska undersåtar uppgår enligt senaste räkning till 112,944. Anser man, att hvarje familj består af 6 personer, så erhåller man 18,824 ryska familjer. Det årliga deficit var i genomsnitt under åren 1896—98 21,975,757 rbl. Dividerar man nu denna summa med familjernas antal, så blir resultatet, att hvarje kolonistfamilj kostar regeringen 1,168 rbl om året, en summa, som öfverstiger en högre ämbetsmans årliga pension.

Om sålunda de ostasiatiska kolonierna pålägga riket dryga kostnader, så har statskassan haft en rätt betydande ersättning: därför i de inkomster, som tillflutit densamma ur flera guvernement i det inre af europeiska Ryssland, i hvilka inkomsterna ansenligt öfverstigit utgifterna. Emellertid kunna dessa öfverskott för årtiondet 1890—1900 väl icke vara så mycket att räkna med, då de missväxter, af hvilka alla dessa guvernement i denna period varit ansatta, starkt hafva förändrat bilden; regeringen har väl i flera år icke ernått något öfverskott alls, då de hungerlidandes förplägning kostade så mycket, att den också uppslök en del af tidigare års öfverskott.

Referendum i Förenta Staterna. Sedan länge söker man i den stora nordamerikanska republiken efter ett medel att råda bot mot den onda, som i så olycksbringande grad fräter på det legislativa lifvet: den politiska korruptionen. Det är en ledsam företeelse, som på andra områden har sina motstycken äfven i europeiska länder — man tänke särskildt på Turket och jämväl på vår östra granne, hvilken gifver föga upplyftande skådespel af samma slag och af ännu mindre moral än Amerika. I Förenta Staterna har på senare tid ett nytt uppslag gjorts, i det man bragt å bane frågan att till stäfsjande af dessa missförhållanden rikta den representativa författningen med ett rent demokratiskt element, *referendum*. Som bekant är denna inrättning, hvars innebörd skulle kunna betecknas med orden folkomröstning eller direkt folklagstiftning, i olika modifikationer gällande i den schweiziska republiken, såväl i förbundet som i de särskilda kantonerna.

Referendum, mena de amerikanska anhängarne däraf, är ett medel att kontrollera lagstiftarnes verk; det går till det ondas rot, därigenom att det beröfvar den legislativa makten dess nuvarande monopol att göra lagar. Institutets betydelse är mindre att vara ett legislativt medel än en tygel på lagstiftningen. En af tankens varmaste anhängare, prof. J. B. Commons, tillråder att stipulera denna »vädjan till folket» icke som en permanent politisk institution; utan snarare som ett väsentligen provisoriskt medel mot det närvarande onda. I ett bref från Förenta Staterna, hvars förf.

är G. Nestler Tricoche¹⁾, behandlas möjligheten af dess realiserande. Förf. finner, att det *obligatoriska* referendum, befolkningens nödvändiga deltagande i lagstiftningen, omöjligen skulle kunna tillämpas i den nordamerikanska republikens stater. T. o. m. i Schweiz erkänner man, att det är användbart endast i helt små samhällen; vidare kan hela arrangementet lätteligen bli ett besvärande, därtill ofta öfverflödigt tvång på befolkningen, på samma gång som representanterna skulle känna sig befriade från allt ansvar, då detta i verkligheten komme att falla på folkets axlar. *Fakultativt* referendum blir alltså förf:s program, och han bemöter invändningarna däremot, hvilka dock alla utom den första äro riktade mot proceduren i allmänhet.

Att fakultativt referendum framkallar en betydlig agitation, en sannskyldig propaganda till följd af nödvändigheten att skaffa för initiativet tillräckliga underskrifter, kan icke bestridas. Men förf. anser denna invändning falla, om man enligt prof. Commons' sätt betraktar den ifrågavarande saken icke som en reform, utan som ett tillfälligt medel mot ett bestämdt ondt, hvilket måste utrotas, äfven om medlet som vanligt har någon dålig sida. Däremot höres icke i schweiziska kantonerna någon klagan öfver att det federala, fakultativa referendum besvärar folket. Och gentemot den invändningen, att valmännen icke äro kompetenta att bedöma statsangelägenheter, hänvisas på upplysningens och präsens spridning, som förbjuder föreställningen om de nordamerikanska massornas oförmåga att, åtminstone i de stora dragen, bedöma lagar af ett allmänt intresse. Snarare skulle en viss sanning ligga i det påståendet, att referendum blefve en hämsko på framåtskridandet. Ehuru det i Schweiz vid flera tillfällen visat utmärkta resultat, framhåller dock prof. Commons som ett af skälen till att institutionen bör bli af öfvergående karaktär i Förenta Staterna, att referendum blir för konservativt i längden — möjligen till följd af vanan att misstro folkrepresentanterna. F. ö. borde det åtföljas och kompletteras af folkinitiativ.

I länder, där representantskapet blott afser en kortare tidrymd — säga vidare sakens motståndare — är referendum ett onödigt maskineri: är man icke nöjd med sina representanter, väljer man nya. Häremot genmäles, att det är lättare för folket att förkasta en lag än att byta om representanter. Och f. ö. där icke ett antagande af representanternas falhet föreligger, behöfver man väl icke taga mandaten ifrån dem blott därför, att de äro i öfverensstämmelse med sina kommittenter i en eller annan fråga. Så gör man ej håller i Schweiz. Det enda faktum, att genom referendum de missbruk, man vill åt, skulle göras nästan omöjliga, måste hafva till följd, att den nuvarande klassen af brödpolitici, hvilkas sporre är jakten efter materiella fördelar, droge sig tillbaka från ett mandat, som nu blefve mindre gifvandé än andra

¹⁾ *Journal des économistes* Sept. 1900.

medel, kommers och spekulation. Icke håller har i det schweiziska edsförbundet referenduminstitutionen hos valmännen ledt till något minskadt intresse för en god representation, såsom man möjligen skulle kunna tro, när de själfva hade medel i hand att bota de ordinarie lagstiftarnes misstag.

Skulle emellertid icke just genom referendum ett vapen att nå sina syften lämnas åt Amerikas politiska yrkesagitatorer, som äro skickliga intrigörer och hafva en uppöfvad, fint vädrande förmåga att lämpa sin taktik efter behovet och de förhandenvarande omständigheterna? Det verkande medlet häremot finner förf. i fordran på ett jämförelsevis högt antal underskrifter, för att begäran om folkomröstning skall vara effektiv, i förbindelse med en tillräcklig respittid. Själfva omfånget af de beslut, som skulle blifva underkastade fakultativt referendum, anser han till sist böra få så vidsträcktå gränser som möjligt.

Referendum borde således, enligt många amerikaners mening, probaras i Förenta Staterna, åtminstone som ett medel. Ty den nuvarande situationen är odräglig. En republik eller en demokrati, säger en af institutionens anhängare, hvilat endast på det ömsesidiga förtroendet mellan folket och dem, åt hvilka de uppdragit makten. Om bedrägeriet, korruptionen kommer till och rubbar detta förtroende, så blir demokratien den mest föraktliga af alla styrelseformer.

De engelska kolgrufvornas uttömning är ämnet för en uppsats af Levasseur i *Séances de l'ac. d. sc. mor. et polit.* Frågan är ju af en ingripande betydelse för Englands hela lif i framtiden, för dess ekonomiska och politiska utsikter. Man fattar dess vidd, då man betänker den ofantliga roll, stenkolen spelat i storindustrien samt i kommunikationsväsendet med ångbåtar och järnvägar.

Under det flydda århundradet har produktionen af engelskt kol varit stadd i oafbrutet växande; och sedan 1870 har den fördubblats. Den uppskattades nämnda år till omkr. 110 millioner ton och hade år 1898 stigit till 202 millioner. Till följd af en intensiv efterfrågan, uppnådde produktionen 1899 den höga siffran: 220 mill. ton. Men stenkol är icke såsom växterna ett ämne, som mänsklig näringsflit kan reproducera. Flera fackmän ha därför uttalat sina farhågor för framtiden, grundade på undersökningar af den brittiska jordens nuvarande rikedom på den viktiga varan. Man värderar sålunda mängden af den i örikets innandöme hvilande stenkolen till 82 milliarder ton i rundt tal, men af dessa befinna sig endast ungefär 15 milliarder på ett djup, som icke går längre ned än 610 meter. På större djup med en allt mera stigande temperatur blir exploiteringen i hög grad vansklig och alldeles icke ekonomisk. Man beräknar nu, att hela kon-

sumtionen från närvarande stund till år 1950 kommer att innefatta 14 $\frac{1}{2}$ milliarder ton, och att följaktligen den kända användbara mängden af stenkol skall räcka till dess. »Hela stenkolsförrådet», säger en af författarne i denna fråga, »skall vara uttömdt på tre århundraden, och det kol, som fås till godt pris, skall vara borta om ett halft sekel».

Levasseur själf uttalar som sin åsikt, att det finnes alltför många obekanta faktorer i ett dylikt problem, för att en statistiker däraf skulle kunna draga en kronologisk slutsats och ställa horoskopet för Storbritanniens framtid. Premisserna äro alltför växlande och osäkra för att kunna tjäna som basis för en tillförlitlig approximation i detta afseende. Man vet alldeles icke, att befolkningstillväxten skall i det tjugonde århundradet bli analog med hvad den varit under det nittonde. Ej heller förmår man beräkna proportionerna af det kommande seklets industriella utveckling. Man kan icke säga, med hvilken energi och med hvilka utvägar, den engelska affärsförmågan skall veta att uthärda konkurrensen med de nya land, som uppträdt på valplatsen. Man beräknar visserligen med en viss grad af noggrannhet de 15 milliarder ton, som äro till exploitörernas förfogande, men man vet icke, hvilket inflytande exporten från Förenta Staterna och andra land kommer att få på den engelska stenkolsutförseln. Och till sist finnes ingen visshet om, hvilken hjälp i kraft och besparing nya uppfinningar kunna lämna, eller hvilken utsträckning upptäckten af nya kollager möjligen kan taga.

Storbritannien hör icke desto mindre vara angeläget om att hushålla med sina stenkolsförråd, som det kanske förbrukar väl frikostigt och mera med hänsyn till det närvarande än till det kommande. Det skall emellertid icke kunna hindra andra nationer att i skarp konkurrens med afseende på stenkolsexporten höja sig till dess jämlike, ja kanske ännu högre.

Administrativ praxis.

1. Angående kommunalstämmans befogenhet i fråga om vägmål.

Sedan Kbfde i Kristianstads län genom utslag den 15 nov. 1894, hvilket slutligen blifvit efter däremot förd talan af K. M:t genom nåd. resolution den 13 juni 1896 fastställt, förordnat, ej mindre att såsom bygdevägar skulle i Albo härads väghållningsdistrikts allmänna vägdelening ingå dels vägen från Södra Mellby öfver Båstekille till Greflunda och dels vägen från landsvägen till Kiviks fiskeläge, än äfven att samtliga vägar skulle, innan de efter vägdeleningens avslutande till underhåll öfvertagas af de väghållningsskyldige, försättas i laggillt skick, de redan förut till underhåll fördelade vägar på bekostnad af dem, som haft sig underhållet ålagdt, samt öfriga vägar på bekostnad af väggkassan, därest icke kommuner eller enskilde åtagit sig iståndsättandet,

samt dels Södra Mellby väghållningsskyldige socknemän å kommunalstämma den 19 aug. 1899 beslutit, att ofvan omförmälda tvenne vägar skulle till den 20 påföljande okt. vara vederbörligen iståndsatta äfvensom lämnat utsedde komiterade i uppdrag att mot ett arfvode af 20 kr. ombesörja detta samt att till kommunalstämman inkomma med uppgift å kostnaderna och i sammanhang därmed föreslå sätt för anskaffande af medel därtill, *dels ock*, efter det nämnde komiterade anmält, att vid hållen entreprenadauktion arbetets utförande upplåtits till ett pris af 5,480 kr., vid kommunalstämma den 29. okt. 1899 beslutits, att berörda belopp 5,480 kr. jämte komiténs arfvode 20 kr. skulle på en gång utdebiteras samt allmän vägfyrk läggas till grund för debiteringen,

men handlande Malmqvist i Kivik jämte arrendatorn af Svabeholmskungsgård M. Tufvesson öfver sistnämnda kommunalstämmobeslut hos Kbfde sig besvärat, med yrkande att beslutet måtte upphävas och kostnaden förklarar skola efter mantal gäldas af de före nya väglagens trädande i kraft varande väghållningsskyldige, som medverkat därtill, att ifrågavarande tvenne vägar förklarats skola såsom bygdevägar i vägdelening ingå,

utlät sig Kbfde genom utslag den 27 sistlidne jan., att enär laglig grund sänkades för kommunalstämmans i Södra Mellby socken ifråga-

varande beslut den 29 okt. 1899, att kostnaden för iståndsättandet af de vägar, hvilka enligt kommunalstämmans laga kraftvunna beslut den 19 aug. samma år skulle genom föranstaltande af en då jämväl utsedd komité på kommunens bekostnad försättas i laggilt skick äfvensom ersättningen för komiténs besvär på kommunens medlemmar utdebiteras efter vägfyrk, hvilka utgifter borde af kommunens medlemmar gäldas efter grunder, som för kommunalutskylders utgörande i allmänhet vore stadgade, funne Kbfde skäligt såsom olagligt uppbäfvä öfverklagade kommunalstämmobeslutet, såvidt anginge därigenom bestämda debiteringen och uppbörden af samma utgifter samt visa ärendet i denna del åter till kommunalstämman, som hade att detsamma därutinnan till ny laglikmätig behandling företaga och däri fatta nytt beslut utan hinder af förra beslutet.

Häröfver anfördes af Malmqvist, med hvilken härads höfding Axel Hagander instämde, besvär hos K. M:t, som efter det vederbörande blifvit hörde, enligt utslag den 21 dec. 1900, när ifrågavarande å kommunalstämman den 29 okt. 1899 fattade beslut afsåge ett ämne, hvormed det författningsenligt icke tillkommit kommunalstämman att taga befattning, samt beslutet förty måste anses öfverskrida deras befogenhet, som beslutet fattat, fann skäligt att, med ändring af Kbfdes öfverklagade utslag, undandöja samma beslut.

G. T.

2. *Afsöndring får ej äga rum i ett sammanhang från hemmansdelar skiljda från hvarandra genom laga skifte.*

Sedan tillförordnade bandirektören E. Janzén, med bifogande af karta samt köpebref af den 15 juli 1898, hvarigenom P. L. Henrikson, såsom ägare af $\frac{5}{8}$ mantal n:r 2 Stafsinge i Stafsinge socken, till statens järnvägar försålt ett af förste landtmätaren Ahnfelt kartlagdt, till nämnda fastighet hörande område af 1400 qv. meter, hos Kbfde i Hallands län anhållit om fastställelse af ifrågavarande afsöndring samt bemålde förste landtmätare i afgifvet yttrande anført, att ett mantal n:r 2 Stafsinge blifvit vid laga skifte i Stafsinge by utbrutet i tre delar, en om $\frac{2}{8}$ mantal och två om $\frac{1}{8}$ mantal hvardera, i anledning hvaraf köpebrevet syntes böra ändras så, att däraf framginge, från hvilken af dessa hemmansdelar afsöndringen ägt rum, utlät sig Kbfde genom resol. den 21 april 1899, att, när, enligt hvad förste landtmätaren i sitt yttrande anført, det ej kunnat utredas, från hvilken del af ifrågavarande $\frac{5}{8}$ mantal utaf hemmanet n:r 2 ett mantal Stafsinge, hvilket vid laga skifte utbrutits i tre delar, en om $\frac{2}{8}$ mantal och två om $\frac{1}{8}$ mantal hvardera, den ifrågasatta afsöndringen ägt rum, och då dessutom densamma hvarken i köpeafhandlingen af den 15 juli 1898 eller i den företedda kartan blifvit med hänsyn till läget beskrifven, på sätt stadgades i 21 § af lagen om hemmansklyfning, ägostyckning och jordafsöndring den 27 juni 1896, Kbfde funne sig lagligen förhindrad att den sökta fastställelsen meddela.

Enligt utslag den 13 nov. 1899 fann Kammarkollegium de af järnvägsstyrelsen hos kollegium häremot anförda besvär icke kunna föranleda ändring i öfverklagade resolutionen, och har K. M:t likaledes, enligt re-

solution den 19 okt. 1900, enär, enligt hvad af handlingarne i målet framginge, de $\frac{5}{10}$ mantal n:r 2 Stafsinge, hvarifrån ifrågavarande område skulle afsöndras, omfattade ägor tillhörande särskilda vid laga skifte å hemmanet ett mantal n:r 2 Stafsinge utlagda ägototter, men afsöndring i ett sammanhang från sålunda genom laga skifte från hvarandra skiljda hemmansdelar lagligen ej finge äga rum, pröfvat skäligt fastställa det slut, kollegii öfverklagade resolution innehöle.

G. T.

3. *Ingen kan mot sitt bestridande åläggas att vara fjärdingsman. Besvärsmål angående fjärdingsmansbestyrret fullföljas direkt hos K. M:t.*

Sedan Lits socknemän å kommunalstämma den 17 dec. 1899 i anledning af lagen om fjärdingsmansbestyrets utgörande den 29 sept. 1899 beslutit, att socknen skulle indelas i 3 fjärdingsmansdistrikt, samt för en tid af 3 år till fjärdingsmän i berörda distrikt valt tre särskilda personer mot en före valet bestämd årlig lön af angifven storlek, samt de sålunda valde hos Kbfde i Jämtlands län besvärat sig med yrkande, att kommunalstämmans beslut mätte på angifva skäl upphävas, så vidt det afsåge deras väljande till fjärdingsmän, utlät sig Kbfde genom utslag den 9 juni 1900, att, enär 1899 års lag icke föränledde därtill, att någon mot sitt bestridande skulle kunna åläggas att vara fjärdingsman, pröfvade Kbfde med upphäfvande af klandrade kommunalstämmobeslutet, så vidt de hos Kbfde klagande därigenom blifvit valde till fjärdingsmän, skäligt visa målet därutinnan åter till kommunalstämman för anställande af nya val.

Efter meddelad besvärshänvisning anförde Lits socknemän häröfver besvär hos K. M:t. I anledning däraf hemställde kammarkollegium i inforbradt utlåtande, att, då jämlikt § 3 mom. 2: b i den för kollegium gällande instruktion, hvilken innehöll, att till kollegii befattning i afseende å de jord eller lägenhet åliggande extra ordinarie skyldigheter och besvär bl. a. hörde att pröfva och afgöra besvärsmål om kronofjärdingsmansbesvärets utgörande, klagan öfver Kbfdes utslag i detta mål syntes hafva bort föras hos kollegium, handlingarne skulle öfverlämnas till kollegium med föreskrift att utan hinder däraf, att besvären blifvit till K. M:t ingifna, företaga desamma till behandling och med målet lagligen förfara. En ledamot i kollegium var dock härifrån skiljaktig samt ansåg, att besvärs hänvisning rätteligen meddelats till K. M:t, och uttalade likaledes vid ärendets föredragning inför K. M:t statsrådet och chefen för civildepartementet, att, sedan genom 1899 års lag fjärdingsmansbestyrets utöfning upphört att vara ett å jorden hvilande besvär, grunden för omförmälda instruktionsstadgande syntes hafva bortfallit, och att sålunda något undantag i detta fall från den vanliga instansordningen för kommunala besvärsmål ej förefunnes.

I öfverensstämmelse härmed upptog K. M:t besvären till pröfning, och fann därvid, enligt beslut den 8 mars 1901, ej skäl att göra ändring i Kbfdes, öfverklagade utslag.

Föredragande statsrådet hade tillika uttalat, att han funnit anledning icke saknas att taga under öfvervägande, huruvida icke omförmälda instruktionsstadgande, som faktiskt kommit ur tillämpning, borde, till undvikande af missförstånd, formligen upphävas, för hvilket ändamål handlingarne också öfverlämnats till finansdepartementet, som sedan infordrat kammarkollegii yttrande, hvilket dock ej ännu afgifvits.

G. T.

Innehåll:

- E. Kallenberg**, Förslag till en universitetsreform i Norge.
Sam. Clason, Studier i 1600-talets svenska statsrätt. I.
L. Widell, Några siffror rörande beskattningen i Sverige. I.
Strödda meddelanden.
Administrativ praxis.
-
-

Till red. insända skrifter:

Zeitschrift für Socialwissenschaft, herausg. von JULIUS WOLF.

1901:

- H. 2. *Aufsätze*: R. LASCH, Die Anfänge des Gewerbestandes. — FR. PRINZING, Die eheliche Fruchtbarkeit in Deutschland. 2. — O. AMMON, Der Ursprung der socialen Triebe. 2. — K. MAREINER, Angloindische Produktionspolitik. — — *Socialpolitik*: H. v. FRÄNKENBERG, Stimmen zur Reform der Krankenversicherung in Deutschland. — G. v. WEISS-WELLENSTEIN, Die österreichische Enquete über den börsenmässigen Terminhandel mit landwirtschaftlichen Produkten. — — *Miscellen*. — — *Buchbesprechungen*.

Statsøkonomisk Tidsskrift, udg. af Bestyrelsen for den Statsøkonomiske Forening. Kristiania 1900: H. 3.

Nationaløkonomisk Tidsskrift, udg. af Nationaløkonomiske Forenings Bestyrelse. Red. ALEXIS PETERSEN-STUDVITZ. Köpenhamn 1901: H. 1.

Nordisk Tidsskrift för vetenskap, konst och industri, utgifven af Letterstedtska Föreningen. Stockholm 1900: H. 1.

Försäkringsföreningens Tidsskrift. Stockholm 1901: H. 1—2.

Kyrklig Tidsskrift, utgifven af O. QUENSEL och HJ. DANELL, Uppsala 1901: H. 1.

Social Tidsskrift. Stockholm 1901: H. 2—3.

Förliknings- och skiljenämndskomiténs betänkande. Stockholm 1901.

AXEL HOLCK, *Dansk Statistiks Historie, 1800—1850* [særlig med Hensyn til Den Officielle Statistiks Udvikling] Udg. af Statens, Statistiske Bureau. Köpenhamn 1901.

RAGNAR LUNDBÖRG, *Författningsfrågan på Island*. Stockholm 1901.

KNUT WICKSELL, *Föreläsningar i nationalekonomi*. D. I. Teoretisk nationalekonomi. H. 1. Lund 1901.

Brand- och Lif-
försäkringsaktiebolaget

 SKÅNE

 Malmö

Fonder öfver 20,000,000 kr.

meddelar

brand- och hushyreförsäkringar

samt

lif-, lifränte-

och

kapitalförsäkringar.

